Як і чому

Казки

Чому кит має таку глотку

Жив колись, любі мої, в океані кит, який, певна річ, харчувався дарами моря. Поїдав він морських зірок, морських щук[14], крабів, камбалу-йорж і звичайну камбалу, плотву, скатів обох статей, скумбрію, щученят та надзвичайно в'юнких вугрів. Загалом ковтав будь-яку рибину, яка йому траплялася; гам! — і все. З часом дійшло до того, що в усьому океані залишилася тільки одна рибка-крихітка. Вона рятувалася завдяки власній кмітливості, бо плавала трохи позаду від правого вуха ненажери, де почувалась у цілковитій безпеці. Врешті кит підвівся на своєму могутньому хвості й заявив:

— Я голодний.

На що маленька хитрунка лукаво поцікавилась:

— А чи доводилося вашій благородній та шляхетній китовій величності куштувати коли-небудь людину?

— Ні, — хижо блиснув очима кит. — Це смачно?

— Дуже! — відповіла рибка. — Правда, важкувато перетравлюється в шлунку.

— Ну, тоді дістань кілька, — наказав океанський велетень, сильним ударом хвоста спінивши водну поверхню.

— Для першого разу вистачить і однієї, — запевнила крутійка. — Якщо ви попливете до п'ятдесятого градуса північної широти, сорокового градуса західної довготи[15] (слова ці чарівні), то знайдете там серед моря на плоту вдягнутого у самі лише сині полотняні штани й підтяжки (не забудьте про підтяжки, мої любі) матроса з великим складаним кишеньковим ножем, чиє судно затонуло. Він, скажу я вам щиро, вельми розсудливий та мізковитий.

Тож кит негайно рушив у довгу путь, стрімко розтинаючи хвилі океану, й досяг указаної точки, де справді виявив серед моря на плоту вдягнутого в самі лише сині полотняні штани й підтяжки (не забудьте про підтяжки, любі мої) матроса з великим складаним кишеньковим ножем, чиє судно затонуло і який бовтав ногами у воді. (Хлюпатися йому дозволила матуся, інакше він ніколи не робив би цього, оскільки був дуже розсудливим і мізковитим.)

Зголоднілий кит широко, замалим не торкнувшись власного хвоста, роззявив пащу і проковтнув самотнього моряка, і пліт, на якому той сидів; і сині полотняні штани й підтяжки (не забули, мої любі, про них?), і великий складаний кишеньковий ніж; — усе опинилося глибоко в його теплому, темному нутрі. Далі він сито плямкнув губами і тричі обернувся навколо свого хвоста.

Тільки-но матрос, людина розсудлива та мізковита, усвідомив, що справді опинивсь у теплому, темному китовому нутрі, як почав тупати, гупати, плигати, скакати, стрибати, гасати, натикаючись на стінки шлунка; штурхатися, битися, щипатися, перекидатися через голову, качатися, кружляти, горлати, репетувати, верещати, гарчати, вити, зойкати, лементувати, голосити, торохтіти і навіть танцювати, хай невміло, традиційний матроський танок, унаслідок чого кит відчув себе зовсім зле. (Ви ще не забули про підтяжки?)

— Людина справді важка для травлення, — поскаржився він своїй незмінній супутниці. — Крім того, на мене напала гикавка. Що мені робити?

— Веліть йому забиратися геть, — порадила маленька шельма.

Скривившись, кит гаркнув у власне нутро морякові:

— Ану вилазь, і без жартів! У мене від тебе гикавка.

— Е, ні, — хмикнув моряк, — так не піде! Доправ мене до рідних берегів та сивих скель Альбіону[16], і, можливо, я над цим поміркую.

І чоловік розходився ще дужче.

— Ліпше відвезти його додому, — скрушно зітхнула рибка, старанно приховуючи усмішку, — адже я попереджала, що цьому чоловікові пальця в рот не клади.

Довелося бідасі активно, наскільки давала змогу гикавка, попрацювати плавцями і хвостом, і зрештою він побачив рідні береги матроса та сиві скелі Альбіону. Кит наполовину випхався на обмілину й широко розтулив рота, промимривши:

— Пересадочна станція.

Не встигла пролунати ця фраза, як моряк вивільнився з пащі. Та поки тривала подорож, він, напрочуд розсудлива і мізковита людина, настругав із плоту дерев'яних трісочок, склав їх хрест-навхрест, міцно зв'язав підтяжками (тепер ви знаєте, навіщо було про них пам'ятати!) й упхнув до китової пельки досить надійну щільну решітку, де вона і застрягла[17]. Відтак задоволений чоловік продекламував іронічний віршик, якого ви, звичайно, не чули, а тому я його розповім:

Із решіткою будеш плисти,

Й тоді менше їстимеш ти.

Неабияким дотепником був той матрос-ірландець, що рушив узбережжям додому до своєї неньки, тієї самої, яка дозволила йому бовтати ногами у воді. Дещо пізніше наш герой одружився і надалі жив довго й щасливо. Між іншим, кит теж. Але відтоді через ґрати у власній горлянці, які ні виплюнути, ні ковтнути, їсти він міг тільки дрібну рибу; ось чому нинішні кити ніколи не їдять ні дорослих людей, ні маленьких хлопчиків чи дівчаток.

А маленька кмітлива рибка поспішила сховатися в мулі під брамою екватора[18], бо вважала, що кит гніватиметься на неї.

Складаний ніж моряк забрав із собою. Коли він брів берегом, то був одягнений у сині полотняні штани, проте вже без помочей, з яких (пригадуєте?) вийшла решітка. Ось і казці кінець.

Як у верблюда з'явився горб

Наступна казка розповідає, чому верблюд має великий горб.

У перші дні зародження, коли наш світ виглядав іще зовсім новеньким і тварини лише починали служити людині, був собі верблюд, який мешкав серед завиваючої ревучої пустелі, бо не хотів працювати; та й сам звався ревуном. Отож він їв колючки, шпичаки, тамариск[19], молочай і терен, а решту часу відверто байдикував.

Якщо ж його хтось кликав, то верблюд буркав: "Гррб!", саме тільки "Гррб!" і більш нічого.

Якось уранці в понеділок прийшов до нього кінь із сідлом на спині та вудилами в роті й гукнув:

— Агов, верблюде, виходь бігати риссю, як усі ми.

— Гррб! — звично буркнув той.

Пішов кінь, образившись, і поскаржився людині.

Невдовзі завітав до нього собака з палицею в зубах:

— Агов, верблюде, виходь прислужувати, як усі ми.

— Гррб! — презирливо пирхнув той.

Пішов пес, образившись, і теж поскаржився людині.

Останнім навідався до нього віл із ярмом на шиї:

— Агов, верблюде, виходь орати землю, як усі ми.

— Гррб! — ліниво зронив той.

Пішов віл, образившись, і так само поскаржився людині.

Увечері зібрав чоловік коня, собаку та вола і сказав їм:

— Щиро шкода мені вас усіх трьох (тому що світ тільки-но зароджується), але звір у пустелі, який вряди-годи бурчить "Гррб!", не здатний до роботи, інакше він уже давно був би тут; тому я налаштований залишити його у спокої, щоправда, вам доведеться працювати вдвічі важче.

Не на жарт обурені, тварини (адже світ дійсно тільки-тільки зароджувався) зібралися край пустелі і на нараду, і на пораду, і на обговорення, і на балаканину, аби вирішити, як їм бути. Згодом туди ж, знічев'я жуючи молочай, приплентався верблюд-лінюх і став глузувати зі звірів. Але врешті видав те саме "Гррб!" і побрів геть.

Трохи пізніше, приваблений неймовірним галасом, коло трійці спинився джин, повелитель усіх пустель, який, оповитий хмарою куряви, прямував кудись у своїх справах (джини завжди мандрують подібним чином, бо вони чарівники).

— О джине, володарю всіх пустель, — звернувся до нього кінь, — хіба це правильно, щоб хтось ухилявся від праці, коли світ тільки-но зароджується?

— Звичайно, ні, — відповів чаклун.

— Так от, — посмілішав кінь, — серед твоєї завиваючої ревучої пустелі живе звір (сам ревун) із довгою шиєю та довгими ногами, який ще з ранку понеділка не ставав до роботи. Він не бажає бігати риссю.

— Овва! — присвиснув чародій. — Та це мій верблюд, присягаюсь усім золотом землі Аравійської! Що ж він каже?

— Він каже "Гррб!", — гавкнув пес, — і не воліє прислужувати.

— Може, він іще щось говорить?

— Тільки "Гррб!", — озвався віл, — і він не хоче орати.

— Он воно як, — протягнув джин. — Я йому дам "Гррб!", стривайте-но хвилинку.

Загорнувшись у свій пиловий плащ, чародій умить розтанув у повітрі. Порушника спокою він знайшов углибині пустелі. Верблюд-ледащо задумливо розглядав власне відображення в калюжі, яка поступово висихала.

— Мій чванькуватий друже, — вкрадливо мовив джин, — до мене дійшли чутки, що ти б'єш байдики, хоча світ тільки-но зароджується; як це розуміти?

— Гррб! — іронічно форкнув нероба.

Чаклун всівся, схрестивши ноги по-турецьки, просто на пісок і, підперши підборіддя долонею, задумався у пошуку найбільш доцільного для такого випадку чародійства, а верблюд продовжував витріщатися на водну гладінь.

— Ти змарнував цілих три дні, починаючи з ранку понеділка, і все через твої фантастичні лінощі, — скрушно зітхнув джин, що ніяк не міг знайти потрібного заклинання.

— Гррб! — відчужено промимрив верблюд.

— На твоєму місці я більше не казав би цього слова, — спохмурнів чародій. — Надто часто його чути. Ну ж бо, тюхтію, я хочу, щоб ти став до роботи.

— Гррб! — знову почулося байдуже.

Та не встиг верблюд замовкнути, як відчув, що на його спині, якою він особливо пишався, виріс, поволі роздуваючись, досить величенький горб.

— Бачиш? — поцікавився чаклун. — Це твій горб, який ти отримав, оскільки не бажав працювати. Сьогодні четвер, а дехто ще з понеділка ні кує, ні меле. Однак зараз і тобі час братися за роботу.

— Як же я працюватиму, — скинувся верблюд, — із горбом на спині?

— То зроблено навмисно, — відповів чародій, — адже ти змарнував багато часу. Тепер ти зможеш працювати три дні поспіль без їжі, годуючись завдяки горбу. І ніколи не кажи, що я не піклувався про тебе. Виходь із пустелі та йди до трьох роботяг, і поводься належно. Мерщій!

Хоч як лінюх пирхав, але довелося йому приєднатися до трійці. Відтоді верблюд завжди носить на собі своє "гррб" (нині ми називаємо це "горбом", щоб не ображати нічиїх почуттів); проте він так і не надолужив тих трьох згаяних із моменту зародження світу днів та досі не навчився добрих манер.

Великий горб — потворна ґуля, —

Верблюжа доля вже така…

Та і людині горб той муля,

Коли до праці не падка.

І дітки, і дорослі те-е-еж,

Якщо лінуються без ме-е-еж,

Дістануть горб —

Верблюжий горб,

Побитий весь, в синцях достоту!..

І лікування тут одне —

Не усідайсь біля каміну,

А розгинай швиденько спину,

Бери лопату й — на город!

Копаючи, скидай свій горб,

Всміхайся сонцю й вітру,

Та джину саду теж…

І зникне горб —

Жахливий горб,

Увесь побитий, у синцях!..

А без роботи ми горбаті,

Десь на канапі, в теплій хаті

Ми всі отримуємо горб,

Верблюжий горб,

І дітки, і дорослі те-е-еж,

Якщо лінуються без ме-е-еж![20]

Чому в носорога така шкура

Жив колись на безлюдному острові неподалік узбережжя Червоного моря парс[21], од капелюха якого сонячні промені відбивалися у більш-аніж-східній пишнóті. З усього особистого майна мав цей чоловік, котрий,

як ви пам'ятаєте, мешкав біля Червоного моря, лише згаданий вище капелюх, ніж та кухонну плитку, яку, мої любі, ніколи не можна чіпати; особливо вам.

Якось узяв парс борошна, води, родзинок, слив, цукру та іншої всячини і зробив собі пиріг, завдовжки два і заввишки три фути. То була справді чудова здоба (наведені слова — чарівні), й він поставив цей кулінарний шедевр на плитку, бо йому дозволяли на ній готувати, і певний час випікав його, аж доки той увесь укрився рум'яною скоринкою та почав божественно пахнути. Але щойно зібрався наш герой ласувати, як із найбезлюдніших нетрів приплenталася на піщану косу велика тварина з рогом на носі, двома поросячими о́чками й поганими манерами.

У ті часи шкура сиділа на носорогові дуже щільно, без жодної складки. Звір точнісінько нагадував свого співбрата із Ковчега Ноя, хоча, звичайно ж, був значно більший. Утім, він не міг похвалитися вихованістю вже тоді, не може тепер і, либонь, узагалі ніколи не стане поштивим.

Насупившись, носоріг буркнув щось на зразок:

— Мугу!

Переляканий парс блискавично видерся на верхівку пальми, прихопивши з собою тільки капелюх, од якого сонячні промені завжди відбивалися у більш-аніж-східній пишноті. Грубіян же перекинув гасову плитку[22], і пиріг покотився по піску, а непроханий гість настромив здобич на свій ріг і безцеремонно з'їв. Опісля нечема, помахуючи хвостом, забрався геть до пустельної найбезлюднішої глухомані, яка межує з островами Мазандеран, Сокотра та мисами Великого рівнодення.[23]

Неабияк ображений, парс спустився з дерева, поставив плитку знову на ніжки й вирік закляття, якого ви, звичайно, не чули, а тому я його повторю:

Покарати парсу буде до снаги

Того, хто поцупив його пироги.

У словах тих таїлося значно більше змісту, ніж ви могли б подумати.

Адже за п'ять тижнів у цій частині Червоного моря настав сезон неймовірної спеки, і всі скинули з себе одяг. Отже, парс зняв капелюх, а носоріг — шкуру, яку перекинув через плече, спускаючись до піщаного пляжу, щоб остудитися в морських хвилях. Тоді вона застібалася внизу на три ґудзики й була схожа на дощовик[24]. Нахаба жодним словом не обмовився про пиріг, хоч ум'яв його весь, а вишуканими манерами носоріг (ви ж пам'ятаєте?) не міг похвалитися вже тоді, та й пізніше не міг. Товстун перевальцем забрів просто в море й заходився пускати бульбашки носом, а шкуру залишив на березі.

Незабаром її угледів парс, який випадково опинився неподалік, і посмішка двічі ковзнула його обличчям. Затим він аж тричі станцював навколо знахідки, задоволено потираючи руки.

Потім парс швиденько збігав до своєї оселі, де набрав повний капелюх крихт від пирога, бо ніколи не їв нічого іншого і, крім того, ніколи не підмітав свого житла. Повернувшись, спритник узяв ту шкуру, добряче струсонув і щедро наповнив давніми, сухими, черствими, колючими крихтами й кількома підгорілими родзинками, а сам хутко виліз на верхівку тієї-таки пальми, чекаючи, доки звір вийде з води та одягнеться.

І дочекався. Збадьорений купанням, носоріг натягнув шкуру і застібнув усі три ґудзики, проте одразу тіло почало скрізь муляти, колоти і шпигати; ну, зовсім так, як дошкуляють крихти, потрапивши в ліжко. Вирішив було він почухатись, але став почуватися ще гірше. Згодом повалився на пісок і ну качатися, та що більше вовтузився, то нестерпніше свербіло. У розпачі кинувся бідаха до пальми й так завзято

терся об її стовбур, що натер на своїй шкурі чималу складку над плечима, другу — внизу, там, де досі були ґудзики, тепер начисто здерті, і ще кілька — над ногами. Ця неприємність остаточно зіпсувала носорогові характер, однак не позбавила крихт, які продовжували його лоскотати. Тож пішов неборака додому, не на жарт сердитий, потерпаючи від жахливого свербіння. Відтоді й донині кожен носоріг має великі складки на шкурі та неймовірно кепський норов, і все через ті злощасні крихти під шкурою.

А парс, надівши капелюха, що од нього сонячні промені, як і раніше, відбивалися у більш-аніж-східній пишноті, зістрибнув з дерева, спакував свою плитку та й вирушив у напрямку Оротаво, Амігдали, гірських лук Анантаріво і боліт Сонапута.[25]

Чому леопард плямистий

У ті часи, любі мої, коли живі істоти мали ще однакове забарвлення, леопард мешкав у місцевості, яка називалася Високий Велд[26]. Пам'ятайте, що йдеться не про Низький, не Чагарниковий чи Болотяний Велд, а саме пустельний, спекотливий, осяяний сонцем, Високий Велд із піщаним ґрунтом, рудуватими кам'яними брилами та ріденькими пучками пожовклої присохлої трави. Там же водилися жирафи, зебри й різноманітні антилопи (зокрема, степова (канна), гвинторога (ку́ду) і коров'яча (бубол). Усі ці тварини були суцільно пісочно-жовтувато-коричнюватої масті. Та найбільш піщано-жовтувато-коричнюватим серед них виглядав леопард; такий собі схожий на кішку сіро-жовтий звір, який до останньої своєї ворсинки зливався з жовтувато-сірувато-коричнюватим ландшафтом[27] Високого Велда. Це дуже непокоїло жирафів, зебр та іншу живність, оскільки він міг залягти за жовтувато-сірувато-коричнюватим каменем або жмутом трави, і коли жираф, чи зебра, або канна, чи куду, або лісова антилопа (бушбок), чи бонтбок[28] проходили поряд, хижак зненацька нападав, позбавляючи жертву будь-якої можливості врятуватися втечею. Справді-справді! Нам варто згадати ще й ефіопа з його луком і стрілами (теж на той момент сірувато-коричнювато-жовтуватого), який також жив у Високому Велді. Він

зазвичай полював разом із леопардом, пускаючи в хід лук та стріли, а звір — лише свої ікла й кігті. Врешті, мої любі, всі ті жирафи, канни, куду, кваги[29] тощо просто впали у відчай, не знаючи, де ж сховатися. Саме так!

Минуло чимало днів — вік тварин тоді був набагато довшим, — і потенційна здобич навчилась уникати будь-чого, що хоч трохи скидалося на леопарда або ефіопа; більше того, поступово звірі, один за одним — першим подав приклад височезний жираф — пішли зі звичного ареалу[30]. Шукаючи надійного притулку, дісталися вони великого лісу, де росло безліч дерев та кущів, що відкидали химерну — смугасту, у цяточку й пістряво-плямисту — тінь, у якій утікачі й сховалися. І от, за таких умов, коли частина звіриного тіла довго перебувала в тіні, що хаотично падала на нього, тоді як інша лишалася відкритою сонячним променям, жираф обзавівся плямами, зебра стала смугастою, а канна й куду потемнішали; у них на крижах[31] з'явилися маленькі, хвилясті, сірі звивини, які нагадували кору дерев. Тому попри те, що завдяки нюху і слуху ви змогли б визначити присутність тварин десь неподалік, та навряд чи їх побачили б, хіба що точно знали б, у який бік дивитись. Ох і добре жилося звірям під покровом плямисто-тінистого лісу, доки леопард та ефіоп гасали жовтувато-сірувато-рудуватим Високим Велдом, гарячково міркуючи, куди ж це запропали їхні сніданки, обіди й вечері. Поволі вони настільки зголодніли, що не гребували їсти пацюків, жуків і даманів[32], унаслідок чого в обох заболіли животи.

Якось зустрівся їм павіан — з головою, схожою на собачу, та різким, гавкаючим голосом бабуїн, наймудріша тварина в усій Південній Африці.

Леопард спитав (а днина видалася напрочуд спекотна):

— Куди ділась уся дичина?

Павіан поважно моргнув очима. Він знав.

Відтак озвався ефіоп:

— Шановний, чи не могли б ви мені підказати нинішнє місцезнаходження аборигенної[33] фауни? (Власне, його питання практично не відрізнялося від змісту попереднього, та ефіоп, як доросла людина, завжди вдавався до довгих пишномовних слів.)

Павіан ще раз поважно моргнув, бо справді знав. Зрештою він вирік:

— Дичина змінила забарвлення на плямисте; я раджу й тобі, леопарде, зробити те саме якомога швидше.[34]

— Усе чудово, — знову встряв ефіоп, — проте я хотів би знати, в якому напрямку мігрувала[35] аборигенна фауна.

І відповів йому павіан:

— Тутешня фауна злилася з місцевою флорою, оскільки настав час змін; раджу я й тобі, ефіопе, змінитися якнайшвидше.

Мудровані висловлювання бабуїна вельми спантеличили горе-мисливців, та вони все ж вирушили на пошуки аборигенної флори і після тривалої подорожі побачили великий, густий, дивовижно тінистий ліс, увесь вицяткуваний, розмічений, замальований, покраплений, обляпаний, змережаний, заштрихований хрест-навхрест, аж в очах рябіло, примхливими тінями. (Спробувавши швидко повторити цю фразу вголос, ви зрозумієте, наскільки тінявим був той ліс.)

— Що воно таке, — звернувся до супутника леопард, — зовсім темне, але з безліччю світлих плямок?

— Хтозна, — знизав плечима ефіоп. — Утім, може, це і є аборигенна флора. Зокрема, я відчуваю запах жирафа, чую жирафа, та не бачу жодного жирафа.

— Дивина, — очманіло трусонув головою леопард. — Мабуть, це тому, що ми із сонячної місцини різко потрапили у затінок. Гм, я теж відчуваю запах зебри, чую зебру, однак не бачу ніякої зебри.

— Стривай-но, — збентежено зиркнув на компаньйона ефіоп, — ми так давно не полювали, тож раптом забули, як вони виглядають?

— Дурниці! — не погодився леопард. — Я, наприклад, чудово пам'ятаю їх іще по Високому Велду, особливо їхні мозкові кісточки. Жираф сягає майже сімнадцяти футів, і він рудувато-золотаво-жовтий з голови до п'ят; а зебра на зріст — приблизно чотири з половиною фути, і повністю сіро-жовтувато-коричнювата.

— Та-а-ак, — задумливо протяг ефіоп, пантруючи[36] плямисто-тіняву гущавину незайманого лісу. — Тоді на цьому темному фоні вони мали б виділятися, ніби достиглі банани в коптильні.

Та де там. Обидва вистежували поживу весь день, відчували запах жирафа й зебри, чули їх, але навіть мельком не побачили хоча б когось із них.

Відверто нервуючи, надвечір леопард буркнув:

— Дочекаймося, поки стемніє. Таке полювання вдень — справжнісінька ганьба!

Отже, вони дочекалися темряви, й нараз при слабкому мерехтливому світлі зірок, що ледь помітними смугами спадало крізь гілля, леопард уловив сипле дихання і рвучко метнувсь у бік підозрілого звуку. Здобич пахла, як зебра, на дотик була, як зебра, повалена вниз, хвицалася, як зебра, проте розгледіти її не вдалося. Тому він грізно ошкірився:

— Ану, не смикайся, невідомо хто! Все одно сидітиму на твоїй голові до ранку, бо, схоже, я чогось не розумію.

Невдовзі почувся приглушений хрип, хрускіт гілок, якесь вовтузіння, а згодом і крик ефіопа:

— Я щось упіймав! Воно пахне, немов жираф, брикається, немов жираф, та ніяких обрисів не видно.

— Не довіряй йому, тримай міцніше! — рикнув леопард у відповідь. — Роби як я: сиди на його голові до ранку. Вони всі тут невидимі.

Зі сходом сонця він нетерпляче поцікавився:

— Що у тебе за здобич, брате?

Ефіоп, здивовано чухаючи потилицю, мовив:

— Якби це було рудувато-жовтим з голови до п'ят, то звалося б жирафом, але воно часто-густо вкрите темно-коричневими плямами. А що, братику, в тебе?

Леопард чудувався не менше:

— Якби це було ніжного жовтувато-коричнюватого кольору, то звалося б зеброю, проте воно часто-густо вкрите чорно-пурпуровими смужками. Овва! Що ти із собою зробила, зебро? Хіба не тямиш, що у Високому Велді я помітив би тебе за десять миль?!

— Твоя правда, — хмикнула зебра, — однак ми не у Високому Велді. Невже не бачиш?

— Зараз бачу, — визнав леопард. — А вчора не зміг. Як вам це вдається?

— Відпустіть нас, — лукаво запропонувала зебра, — і ми охоче продемонструємо.

Коли зебра й жираф опинилися на волі, перша негайно скаконула в невеличкий терновий кущ, у якому промені сонця спадали смугами, другий же стрибнув під крони високих дерев, у яких грайливо мерехтіли сонячні зайчики.

— А тепер, увага! — гукнули обоє. — Ось як це робиться! Раз-два-три! Ну, і де ж ваш сніданок?!

Леопард і ефіоп старанно витріщали очі, але розрізняли самі смугасті та плямисті тіні, проте жодних ознак зебри й жирафа. Ті вже давно встигли сховатися в лісовій хащі.

— Ха-ха-ха! — весело зареготав ефіоп. — Така витівка варта наслідування. Учись, леопарде, а то ти виділяєшся в цій темній місцевості, наче шматок мила у відерці для вугілля.

— Ги-ги, ги-ги! — передражнив його леопард. — Краще подивися на себе. Це, бува, не ти стирчиш у цій темній місцевості, мов гірчичний пластир на мішку вугляра?

— Гаразд-гаразд, — примирливо сказав ефіоп. — Хоч скільки вправляйся в дотепах, але наш обід дав драла. Вочевидь зрозуміло, що ми не підходимо до довкілля. Тому, либонь, незайве скористатися настановою павіана. Він радив мені змінитись, а переінакшити я можу лише власну шкіру, чим і займуся.

— Переінакшити на що? — ошелешено спитав леопард.

— На оновлену чудову чорнувато-коричнювату шкіру з легким багрянцем та синювато-сірим відтінком. Незамінна, між іншим, річ, аби таїтися у виярках і за деревами.

Ефіоп одразу взявся до діла, а леопард спостерігав дивом дивуючись: раніше йому ніколи не доводилося бачити, щоб людина міняла свою шкіру.

— А як же я? — знічено пробелькотів він, коли останній мізинець ефіопа заблищав чорним кольором.

— Також послухайся поради павіана, вдайся до змін.

— А я хіба не те зробив? — щиро обурився леопард. — Як міг швидко перебрався на нове місце, й, до речі, з тобою. Та вигоди від цього жодної.

— Ох-ох-о, горенько ти моє! — крекнув ефіоп. — Павіан мав на увазі не іншу місцевість у Південній Африці, а плями на твоїй шкурі![37]

— Як це? — аж роззявив рота леопард.

— Згадай жирафа, — підморгнув ефіоп. — Або зебру, якщо надаєш перевагу смужкам. Вони добре усвідомили користь тих плям і смуг для себе.

— М-м-м, — вагаючись, промимрив леопард. — Щось мені не до вподоби бути схожим на зебру.

— Та визначайся вже, — наполягав ефіоп, — бо я волів би полювати разом. Однак, мабуть, доведеться рушати самому, якщо ти вперто налаштований виглядати, ніби соняшник на тлі просмоленої огорожі.

— Добре, я обираю плями, — приречено зітхнув леопард. — Тільки не роби їх надто великими; не хочу бути схожим і на жирафа.

— Користуватимусь лише кінчиками пальців — заспокоїв ефіоп. — На моєму тілі ще достатньо свіжої чорної барви. Стій сумирно.

Він склав пучкою пальці руки (вони досі виблискували фарбою) і почав торкатися ними всього хижакового тіла, залишаючи по п'ять маленьких чорненьких цяточок. Ви й тепер можете побачити їх, любі мої, на шкурі будь-якого леопарда. Щоправда, інколи пальці зісковзували, і мітки трохи розмазувалися; та уважно придивившись до цих граціозних звірів, ви завжди знайдете сліди подушечок п'яти чорних пальців.

— Який же красень переді мною! — захоплено цмокнув губами ефіоп. — Тепер ти можеш лежати на голій землі й виглядатимеш, немов купа каміння, на валуні здаватимешся пористою брилою, на гілці дерева зійдеш за химерний візерунок сонячного проміння, що пробилося крізь листя, а на стежці тебе взагалі ніхто не помітить. Користуйся і радій!

— Якщо так, — недовірливо примружився леопард, — то чому ти не став плямистим?

— Нам, чорношкірим, більше пасує чорне, — відповів ефіоп. — Ліпше ходімо, спробуємо поквитатися з цими добродіями "Раз-два-три-ну-і-де-ж-ваш-сніданок?!"

І вони пішли й відтоді, мої любі, жили довго та щасливо. Ось і цій казці кінець.

Чому в слона довгий хобот

У давні-предавні часи, любі мої, слон не мав хобота. Замість нього стирчав лише чорнуватий, завбільшки з черевик, опуклий ніс, що ним можна було погойдувати збоку вбік, проте нічого не можна було ухопити. І жив тоді слон, а точніше — слоненя, страх яке цікаве, бо постійно ставило безліч запитань. Мешкало воно в Африці й набридало всім жителям цього континенту своєю ввічливою допитливістю.

Зокрема, хотіло довідатись у своєї довготелесої тітки страусихи, чому пір'я на її хвості росте саме так; за це дебела тітонька ко́пнула

племінника могутньою лапою. Крім того, воно випитувало у свого високорослого дядечка жирафа, чому його шкура плямиста; за це той дошкульно хвицнув малого твердючим копитом.

Однак і це не остудило за́палу слоненяти. І воно з'ясовувало у своєї товстелезної тітки бегемотихи, чому в неї очі червоні, за що огрядна тітонька боляче стусонула його масивною ногою. А ще цікавивсь у свого кошлатого дядечка павіана[38], чому дині на смак саме такі, за що той дав йому потиличника дужою волохатою лапою.

Та й це не заспокоїло слоненяти. Питання виникали з будь-якої причини, хоч би що він бачив або чув, або чіпав, або нюхав, або мацав, і численні родичі — усі оті дядьки й тітки — немилосердно лупцювали малого.

І це не вгамувало слоненяти!

Якось одного погожого ранку, напередодні рівнодення[39], цей жадібний до всього нового та незвіданого малюк поставив собі нове мудроване питання, яке досі його чомусь аніскілечки не турбувало. Отже, він запитав:

— А що їсть на обід крокодил?

Нараз усі злякано сахнулися, голосно шикнувши: "Тс-с-с-с!"; і негайно на слоненя посипався невпинний град штурханів.

Цього разу йому перепало більше, аніж зазвичай. Опісля воно підійшло до тернового куща, в гущавині якого сиділа пташка колоко́ло[40], й, зітхнувши, мовило:

— Била мене мати, бив батько, від рідні теж частенько перепадало на горіхи через мою надмірну ввічливу допитливість, проте мені все ще кортить дізнатися, що ж їсть на обід крокодил?

А пташка колоколо співчутливо вирекла:

— Іди до вкритих деревами-лихоманками[41] берегів величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо — там і дізнаєшся.

Уже наступного ранку, коли від рівнодення, що минуло точно в строк, навіть згадки не лишилося, це доскіпливе слоненя набрало по сто фунтів[42] бананів (дрібних, із червонуватою шкіркою), цукрової тростини (довгої, з пурпурною корою) та сімнадцять динь (зеленуватих, хрустких) і попрощалося з дорогою ріднею:

— Бувайте. Я вирушаю до величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, береги якої вкриті деревами-лихоманками, аби дізнатися, що їсть на обід крокодил.

Ну, родичі, звичайно, не пошкодували для нього чергової порції штурханів, так би мовити, "на доріжку", хоча воно якнайввічливіше просило своїх тіток і дядьків особливо не перейматись.

Отож дещо пошарпане, але нітрохи не здивоване слоненя рушило в путь, час від часу закусюючи динями та роняючи собі під ноги шкурки, адже підбирати їх було нічим. Воно прямувало від міста Греймстаун до міста Кімберлі, а звідти — до країни імператора Хама[43], потім — далі, зі сходу на північ, продовжуючи уминати дині; й нарешті підійшло до берегів величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, оточеної деревами-лихоманками, про які розповідала пташка колоколо.

А зараз, мої любі, не зайве вам повідомити, що до цього самого тижня, дня, години і хвилини це допитливе слоненя жодного разу не бачило крокодила, ба навіть не знало, як він виглядає. Тож його переповнювала жагуча цікавість.

Першим, кого зустрів мандрівник, був двобарвний скелястий пітон[44], який обвився навколо кругляка.

— Вибачте, — дуже чемно озвалося слоненя, — чи ви не бачили десь у цих краях крокодила?

— Чи не бачив я крокодила? — насмішкувато хмикнув аспид. — А що тебе ще цікавить?

— Якщо ваша ласка, — просяяв наш герой, — то чи не підкажете, що він їсть на обід?

У відповідь змій напрочуд швидко сповз із кам'яної брили і вліпив йому щигля важелезним, наче залізний ланцюг, лускатим хвостом.

— Дива та й годі! — отетеріло слоненя. — Бо били мене за мою допитливість і тато з мамою, і дядько, і тітка, я вже мовчу про іншу свою тітку — бегемотиху, і про іншого свого дядька — павіана; а тут, схоже, починається те саме.

Відтак воно побажало на все добре двобарвному скелястому пітону, допомогло йому знову обвитися навколо кругляка й пішло далі, вкотре побите, але зовсім не здивоване, продовжуючи смакувати дині та роняючи собі під ноги шкурки, адже підбирати їх — пам'ятаєте? — було нічим; поки не здибало щось, що здалося йому колодою, яка лежала на мілині величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, оточеної деревами-лихоманками.

Та насправді, любі мої, це був крокодил, який раптово моргнув одним оком — ось так.

— Перепрошую, — дуже ґречно озвалося слоненя, — а ви, ви не бачили десь у цій місцевості крокодила?

Рептилія блимнула другим оком і наполовину витягла свого хвоста з мулу.

— Підійди ближче, малюче, — прохрипів крокодил. — Власне, навіщо це тобі знати?

— Перепрошую, — чемно відповіло слоненя, про всяк випадок делікатно позадкувавши, — але била мене мати, бив батько, я вже не згадую моєї довгов'язої тітоньки страусихи і мого височенного дядька жирафа — мастаків штурхатись, а також моєї гладкóї тітки бегемотихи та мого кошлатого дядька павіана й у тому числі двобарвного, з важелезним, наче залізний ланцюг, лускатим хвостом, скелястого пітона, який стрівся мені вище по берегу ось нещодавно і б'ється болючіше за всіх інших; тож якщо вам усе одно, то вельми не хотілося б одержати чергову прочуханку.

— Та все ж підійди, крихітко, — лагідним голосом гнув своє хитрун, — бо річ у тім, що я і є крокодил.

На підтвердження цих слів він залився крокодилячими сльозами.[45]

Слоненяті дух захопило від радості, й воно притьма стало навколішки, вигукнувши:

— То це я ва́с стільки часу шукаю! Чи не будете ви такі ласкаві сказати, що ви їсте на обід?

— Підсунься ще ближче, маля, — почулось із каламуті, — я шепну тобі на вушко.

Нічого не підозрюючи, слоненя нахилилося майже впритул до зловонної гострозубої пащі, а крокодил ухопив його за маленького носа, який до цього самого тижня, дня, години і хвилини був не більшим за черевик, хоча й набагато кориснішим.

— Гадаю, — хижо — ось так! — процідив крізь зуби крокодил, — гадаю, що сьогодні на перше в мене буде слонятинка!

Звісно, мої любі, такий розвиток подій не влаштовував слоненя, і воно насилу вичавило через ніс — ось так:

— Пуздідь беде! Беді бодяче!

Несподівано на березі вигулькнув двобарвний скелястий пітон зі словами:

— Шановний юний друже, якщо ти притьмом щосили не смикнешся, то, на мою думку, твоє знайомство з оцим шкіряним саквояжем (так він, любі мої, назвав крокодила) сумно скінчиться в отій зовсім непрозорій річці, не встигнеш і оком кліпнути.

Двобарвні скелясті пітони завжди розмовляють у такій пишномовній манері.

Тоді слоненя всілось на маленькі задні ніжки й почало тягнути, тягнути, тягнути, а його ніс-черевик поволі витягувався. Проте і крокодил не відпускав здобичі, невблаганно відступаючи у воду, спінену, ніби збиті вершки, ударами могутнього хвоста, й теж тягнув, тягнув, тягнув…

Ніс слоненяти мало-помалу видовжувався; воно розчепірило всі свої чотири ніжки, впираючись із останніх сил, і тягнуло, тягнуло, тягнуло, а його ніс ставав дедалі довшим. Крокодил же продовжував люто гилити хвостом, наче веслом, та й собі тягнув, тягнув, тягнув… І що дужче він тягнув, то більше розтягувався багатостраждальний ніс слоненяти, якому було неймовірно боляче.

Раптом бідаха відчув, що ноги зрадницьки ковзають по мокрому піску, і нещасний вискнув крізь ніс, який устиг досягти майже п'яти футів:

— Це вже зададто для беде!

Тут нагодився двобарвний скелястий пітон, який спритно обмотався подвійним вузлом навколо задніх ніг слоненяти, буркнувши для порядку:

— Нерозважливий і недосвідчений мандрівнику, нам варто серйозно піднатужитись, інакше не виключено, що цей самохідний військовий корабель із броньованою палубою (так він, мої любі, назвав крокодила) надовго зіпсує твою майбутню кар'єру.

Двобарвні скелясті пітони завжди розмовляють у такій пишномовній манері.

Тож нині тягнув змій, тягнуло слоненя і тягнув крокодил, та перевага була не на його боці, тому врешті-решт довелось йому відпустити жертву, а сам він з оглушливим плюскотом, що рознісся вздовж усієї Лімпопо, шубовснув на глибину.

Слоненя ж як стояло, так і сіло, боляче забившись, однак передовсім щиро подякувало нежданому рятівникові. А потім воно заходилося біля свого страдницького витягнутого носа: обгорнуло його щойно зірваним листям бананів та занурило у воду величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, аби остудити.

— Навіщо ти це робиш? — здивувався пітон.

— Вибачте, — зніяковіло слоненя, — але мій ніс втратив попередню форму, і я чекаю, щоб він зменшився.

— О, довго тобі чекати! — мугикнув змій. — Ні, ви подумайте, наскільки дехто не розуміє власного зиску![46]

А сердега просидів ось так аж три доби, вряди-годи скошуючи очі на ніс у терплячому очікуванні, та марно. Далі — більше, через цю пригоду слоненя стало ще й косооким.

Ви, любі мої, звісно, здогадалися, що крокодил витягнув йому носа у справжнісінький хобот, який тепер мають усі слони.

Третього дня прилетіла муха й куснула його у плече, і слоненя, самé того не усвідомлюючи, змахнуло набридливу комаху кінчиком хобота.

— Ось перша користь! — зауважив двобарвний скелястий пітон. — Ти ж не міг зробити щось подібне своїм колишнім носом? А зараз спробуй-но підживитись.

І слоненя, саме того не усвідомлюючи, зірвало хоботом чималий жмут трави, начисто обтрусило її об передні ноги й сунуло прямісінько до рота.

— Ось друга користь! — наголосив двобарвний скелястий пітон. — Хіба ж годився для чогось такого твій колишній ніс? Між іншим, тобі часом не здається, що сонце надто припікає?

— Здається, — погодилося слоненя, і, саме того не усвідомлюючи, зачерпнуло хоботом трохи мулу з берега величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо й ляпнуло ним собі на голову, звідки прохолодна волога багнюка стекла йому за вуха.

— Ось третя користь! — задоволено хихикнув двобарвний скелястий пітон. — Чи справився б із чимось таким отой колишній ніс? Ну, а як щодо того, аби знову отримати від когось на горіхи?

— Перепрошую, — знітилося слоненя, — але я зовсім не люблю таких горіхів.

— А як треба буде, намнеш комусь боки? — під'южив його двобарвний скелястий пітон.

— О, це я залюбки! — повеселішало слоненя.

— Еге, — констатував двобарвний скелястий пітон, — ти ще переконаєшся, що твій ніс буде вельми корисним для подібних речей.

— Дякую, — сказало слоненя, — я запам'ятаю. Схоже, мені варто негайно рушати додому до моїх дорогих родичів і спробувати.

Тож воно почимчикувало через Африку до рідної домівки, мотаючи та виляючи своїм хоботом. Коли малому хотілося фруктів, він знімав їх просто з дерев, замість того щоб чекати, поки плоди самі впадуть, як це було раніше. Коли вирішував підживитися травою, зривав її просто з землі, замість того щоб падати на коліна, як це було досі. Коли надокучали мухи, виламував гілку й обмахувався нею, ніби віялом; коли пекло сонце, робив собі на голову вологий компрес. Коли ж ставало нудно брести африканськими просторами, співав хоботом пісень, а ті мелодії лунали дзвінкіше, ніж кілька духових оркестрів.

Завжди тримаю при собі

Шістьох чудових слуг.

Вони розказують мені

Про все, що є навкруг.

Якщо потрібно, кличу їх,

За ймennями їх зву,

А звати вірних слуг моїх:

Що? Де? Коли? Хто? Як? Чому?

Я посилаю слуг моїх

На Захід і на Схід,

На Південь, Північ, де лиш сніг

Та океанський лід.

Відтак спочинок їм даю,

Рукам їх і ногам.

Нагодувавши, напою

Й берусь до праці сам.

Слоненя навмисне збочило з основного шляху в пошуках гладкої бегемотихи (хоч са́ме ця не була йому родичкою), і трішки, щоб лише впевнитися, що змій мав рацію стосовно хобота, пововтузило її. Решту часу воно підбирало динні шкурки, які вимушено розкидало по дорозі до Лімпопо, — адже батьки виховали його охайною товстошкірою тваринкою.

Врешті, одного пізнього вечора слоненя повернулось до своїх близьких і, завбачливо згорнувши хобот калачиком, промовило:

— Здоровенькі були! Як ся маєте?

Побачивши небожа, всі родичі неймовірно зраділи:

— А йди-но, голубчику, сюди! Зараз одержиш прочуханку за твою нестерпну ввічливу допитливість.

— Овва! — хитрувато примружилося слоненя. — Не думаю, що ви, на відміну від мене, щось у цьому пе́траєте[47]; я вам це миттю доведу.

Затим слоненя розгорнуло свого хобота, і одразу два дорогих братики беркицьнули шкереберть.

— Щоб нам удавитися бананами! — вражено вигукнули вони. — Де ти навчивсь такої штуки і що ти утнув зі своїм носом?

— Отримав нового від крокодила на берегах величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, — чесно відповіло слоненя. — Я поцікавився щодо його обіднього меню, а він подарував мені цю обнову.

— Потворний ніс, — презирливо скривився кошлатий дядечко павіан.

— Ваша правда, — не заперечив племінник. — Зате вельми корисний.

І взявши кудлатого дядька за волохату лапу, жбурнув його до осиного гнізда.

Словом, розходилося наше слоненя не на жарт. Ох і завдало воно добрячого перцю всім неабияк здивованим дорогим родичам, аж їм жарко стало! Зокрема, вискубло своїй довготелесій тітці страусисі пір'я на хвості; ухопило свого рослого дядечка жирафа за задню ногу і проволокло його через тернові кущі; гаркнуло на свою огрядну тітоньку бегемотиху й напустило їй бульбашки у вухо, коли вона дрімала у воді після їди; тільки пта́шки колоколо навіть кінчиком хобота не зачепило.

Не дивно, що невдовзі його найближчі родичі один за одним спішно подалися до вкритих деревами-лихоманками берегів величної сіро-зеленої каламутної річки Лімпопо, аби й собі одержати у крокодила нові носи.

Відтоді, мої любі, всі слони, яких ви коли-небудь зустрінете, та й ті, яких ви ніколи не побачите, мають такі самі хоботи, що й невгамовне допитливе слоненя.

Дівча маленьке — відчайдух[48] —

Вона цікава вкрай,

Їй десять тих мільйонів слуг

Щодня, як є, подай!

Спочити їм немає де,

Улітку і взиму…

Мільйонам Як? Мільйонам Де?

Мільйонам Що? й Чому?

Сага про старого кенгуру

Раніше кенгуру виглядав не таким, яким ми звикли його бачити. Це був зовсім інший звірок, із чотирма короткими лапками, сірий, пухнастий та неймовірно чванькуватий. Одного разу, вдосталь наскакавшись гірськими пагорбами у самісінькому центрі Австралії, попрямував він до молодшого божества Нка.

Отже, прийшов наш герой до нього о шостій ранку, якраз перед сніданком, і заявив:

— Зроби мене несхожим на решту звірів уже до п'ятої години сьогоднішнього вечора.

Підхопився рвучко Нка з піщаної відмілини, на якій сидів, гукнувши:

— Забирайся геть!

Потому, вдосталь наплигавшись скелястими бескидами[49] у самісінькому центрі Австралії, вирушив сірий, пухнастий та неймовірно чванькуватий кенгуру до середульшого божества Нквінга.

Отже, прийшов наш герой до нього о восьмій ранку, якраз після сніданку, і заявив:

— Зроби мене несхожим на решту звірів, а також допоможи мені прославитися уже до п'ятої години сьогоднішнього вечора.

Вистромився Нквінг зі свого барлогу під терновим кущем, гукнувши:

— Забирайся геть!

Відтак, удосталь настрибавшись піщаною рівниною в самісінькому центрі Австралії, подався сірий, пухнастий і неймовірно чванькуватий кенгуру до старшого божества Нквонга.[50]

Отже, прийшов наш герой до нього о десятій, ще задовго перед обідом, і заявив:

— Зроби мене несхожим на решту звірів, допоможи мені прославитися, а також стати чудовим бігуном уже до п'ятої години сьогоднішнього вечора.

Вибрався Нквонг зі своєї купелі в солоному озерці й мовив:

— Гаразд, зроблю.

Тож покликав Нквонг дінго, жовтошкурого собаку дінго, завжди голодного, брудного та нечесаного, і, вказуючи на кенгуру, сказав:

— Агов, дінго! Прокидайся! Бачиш отого добродія-стрибунця? Він бажає бути знаменитим та чудово бігати. Ану, допоможи йому в цьому!

Схопився рвучко дінго, жовтошкурий пес дінго, зі словами:

— Кому, оцьому котячому кролику?

І кинувся дінго, жовтошкурий собака дінго, завжди голодний, з вишкіреними зубами у бік нахаби.

Щосили дременув від нього зарозумілий кенгуру на своїх чотирьох коротких, немов у кролика, лапках.

Тут, мої любі, закінчується перша частина оповіді.

Біг він крізь пустелю, гори, солончаки, зарості тростини, блакитних евкаліптів[51] й гущавінь терену, поки в нього не стомилися передні лапи.

А що вдієш!

А за ним продовжував гнатися дінго, жовтошкурий собака дінго, завжди голодний, з вишкіреними зубами, не наближаючись, але й не відстаючи од утікача.

А що вдієш!

З останніх сил мчав старий кенгуру. Він нісся крізь чагарники, зарості акації, високі та низькі трави, тропіки Козерога і Рака[52], доки в нього не стомилися задні лапи.

А що вдієш!

А за ним продовжував гнатися дінго, жовтошкурий собака дінго з вишкіреними зубами (якому дедалі сильніше дошкуляв нестерпний голод), не наближаючись, але й не відстаючи од утікача, аж поки обидва не прибігли до річки Воллгонг.[53]

У ті часи на річці ще не було мосту або хоча б порому, і кенгуру не знав, як дістатися іншого берега. Отож він встав на задні лапи і стрибнув.

А що вдієш!

Одним махом перескочив річку Фліндерс[54], а потім стрибав через застиглу вулканічну лаву та пустелі в самісінькому центрі Австралії. Скакав як кенгуру.

Спочатку він плигав на один ярд[55], потім — на три ярди, згодом — на п'ять, і його лапи ставали усе сильнішими й довшими. У кенгуру зовсім не було часу відпочити або підживитися, хоча сердега так цього потребував.

А за ним продовжував гнатися дінго, жовтошкурий собака дінго, надзвичайно голодний та збентежений, вражено розмірковуючи: "З якого дива застрибав старина кенгуру?"

Адже той плигав, ніби іграшкова жабка, ніби горошина в каструлі чи новий гумовий м'ячик у дитячій кімнаті на підлозі.

А що вдієш!

Він підібрав передні лапи, стрибаючи на задніх; витягнув хвіст як противагу позаду себе і гайнув пагорбами Дарлінга.[56]

А що вдієш!

А за ним продовжував гнатися дінго, втомлений собака дінго, страшенно голодний та збентежений, вражено дивуючись: "Коли ж нарешті зупиниться старий кенгуру?"

Нараз зі своєї купелі в солоному озерці виліз Нквонг і вирік:

— П'ята година.

Й одразу всівся дінго, бідолашний собака дінго, постійно голодний, брудний та нечесаний, висолопивши язика, і протяжно завив.

Спинився також кенгуру, старий кенгуру, виставивши власний хвіст позаду себе, і знесилено прохрипів:

— Слава Богу, все скінчилося.

Тоді Нквонг, який завжди славився вихованістю та порядністю, спитав його:

— Чому ти не дякуєш жовтошкурому собаці дінго за все, що він для тебе зробив?

І відповів кенгуру, втомлений старий кенгуру:

— Він вигнав мене з місць, де минуло моє дитинство, він зруйнував мій режим харчування, він змінив мій вигляд, і я вже ніколи не буду колишнім, а ще він скалічив мої лапи.

Зауважив на це Нквонг:

— Може, я помиляюся, та хіба це не ти прохав зробити тебе несхожим на решту звірів, допомогти прославитися, а також стати чудовим бігуном? Зараз саме п'ята година вечора.

— Еге, — зітхнув кенгуру, — але краще б не просив. Я ж гадав, що ти застосуєш якісь чари й заклинання, а ти вочевидь посміявся з мене.

— Посміявся?! — перепитав зі своєї купелі серед блакитних евкаліптів Нквонг, неабияк обурений. — Ану повтори, і я знову гукну дінго й заганяю тебе так, що взагалі будеш без задніх лап.

— Ой, ні, — схаменувся кенгуру. — Прошу вибачення. Лапи — це лапи, і, на мою думку, ВАМ не варто нічого з ними робити. Я лише хотів пояснити ВАШІЙ СВЯТОСТІ, що зранку не мав макової росинки в роті, а в животі в мене зовсім порожньо.

— У мене теж, — буркнув і собі дінго, жовтошкурий собака дінго. — Я зробив його несхожим на інших звірів, та чи перепаде мені за це бодай щось на вечерю?

— Щодо особистих справ заходьте завтра, — почулося з купелі у солоному озерці, — бо зараз я збираюся прийняти ванну.

Тож лишилися посеред Австралії старий кенгуру й жовтошкурий собака дінго, гнівно дорікаючи один одному:

— Це ти в усьому винен!

Як виникли броненосці

Це, любі мої, інша розповідь зі стародавніх часів, десь у самісінькій середині яких жив собі колючо-голчастий їжак. Мешкав він на березі каламутної ріки Амазонки і живився равликами та усілякою всячиною. Їжачок цей товаришував із неповороткою черепахою, яка теж мешкала на березі каламутної ріки Амазонки і живилася зеленим салатним листям та іншою всячиною.

Тож усе було нібито чудово, мої любі. Чи не так?

Однак тоді ж, у ті самі стародавні часи, на березі каламутної ріки Амазонки мешкав ще й плямистий ягуар, який поїдав геть усе, що тільки міг упіймати. Коли не вдавалося вполювати оленя або мавпу, він не гребував закусити жабами й жуками. А коли не було навіть їх, то приходив до матері-ягуарихи, котра навчала синочка, як полювати на їжаків та черепах.

Граціозно виляючи хвостом, матуся не раз казала нащадку:

— Сину мій, якщо знайдеш їжака, ти повинен кинути його у воду, і той розгорнеться, а якщо знайдеш черепаху, ти мусиш видряпати її з панцира своєю лапою.

Тож усе йшло як належить, любі мої.

Якось чудової ночі плямистий ягуар здибав на березі каламутної ріки Амазонки колючо-голчастого їжака та неповоротку черепаху, які мирно сиділи під стовбуром поваленого дерева. Тікати вже пізно, і тому перший із цієї парочки миттєво згорнувся клубком, адже він усе-таки був їжачком, а друга якомога глибше втягнула свою голову й лапки під надійний захист панцира, оскільки, звісна річ, була черепахою.

Тож усе трапилось, як і мало статися, мої любі. Згодні?

— Агов, ви, обоє, — рикнув плямистий ягуар, — слухайте мене уважно, бо це дуже важливо. Матінка пояснювала, що коли я зустріну їжака, то маю кинути його у воду, і він розгорнеться; а коли зустріну черепаху, то повинен видряпати її з панцира своєю лапою. Ну, і хто з вас їжак, а хто черепаха? Гм, присягаюся своїми плямами, я цього второпати не можу.

— Чи добре ти запам'ятав слова своєї матері? — вкрадливо спитав колючо-голчастий їжачок. — Ти в цьому справді впевнений? Можливо, вона сказала, що коли ти розгорнеш черепаху, то маєш швиденько

видряпати її з води, а коли зустрінеш їжака, то повинен кинути його на панцир?

— Справді, чи добре ти запам'ятав слова своєї матері? — не менш вкрадливо запитала неповоротка черепаха. — Ти в цьому впевнений? Можливо, вона сказала, що коли оббризкаєш водою їжака, то маєш ударити його лапою, а коли зустрінеш черепаху, то повинен дряпати її, поки та не розгорнеться?

— Навряд чи воно було саме так, — завагався плямистий ягуар. — Утім, будь ласка, повторіть чіткіше ще раз.

— Коли ти лапою зачерпнеш воду, то розгорни її їжаком, — терпляче мовив їжачок. — Не забудь, адже це дуже важливо.

— Проте, — додала черепаха, — коли видряпаєш воду, то негайно полий нею черепаху. Затямив?

— Через вас навіть мої плями розболілися, — трусонув головою плямистий ягуар. — Врешті, мені зовсім не потрібні ваші поради. Я просто хочу знати, хто з вас їжак, а хто черепаха?

— Не скажу, — пирхнув їжак. — Втім, якщо хочеш, можеш мене видряпати з панцира.

— Ага! — аж підскочив плямистий ягуар. — Тепер я знаю, що ти черепаха. Думала, не здогадаюся? Тож так і зроблю!

Відтак він щосили стусонув їжачка лапою, коли той саме знову згорнувся клубком, і, зрозуміло, тільки нещадно поколов її голками. Однак найгірше, що після того удару їжак далеченько відлетів у гущавину джунглів, де через суцільну темряву його було б важко знайти. Тоді ягуар взяв лапу собі в рот, але це, звісно, не допомогло; ба, колючки занили ще дужче. Коли ж він трохи отямився, буркнув:

— Тепер я знаю, що це була ніяка не черепаха. Та, — невдаха почухав голову вцілілою лапою, — як мені переконатися, що черепаха — оця, друга?

— Але я справді черепаха, — здавалося, подруга їжачка навіть образилася. — Твоя матуся мала рацію. Вона сказала, щоб ти мене видряпав із панцира. Ну, починай.

— Ще хвилину тому ти не казала, що вона казала те, що ти кажеш зараз, — розгублено промимрив плямистий ягуар, висмоктуючи колючки зі своєї лапи, — а казала, що вона казала щось не таке.

— Ну, припустимо, ти кажеш, що я сказала, що вона казала щось не таке, не бачу в цьому жодної різниці; бо якщо вона казала те, що, як ти кажеш, я сказала, що сказала вона, то це те саме, якби сказала я те, що вона сказала. З іншого боку, якщо гадаєш, що вона сказала, аби ти одразу розгорнув мене, замість того, щоб видряпати з панцира, то я тут причому, еге ж?

— Але ти сама наполягала, аби я тебе видряпав із панцира лапою, — геть збентежився затурканий звір.

— Коли хтось помізкує, то усвідомить, що нічого такого я не казала, а тільки констатувала, що твоя мати сказала, щоб ти видряпав мене з панцира, — хмикнула черепаха.

— І що тоді буде? — шморгнувши носом, насторожився плямистий ягуар.

— Не знаю, досі це нікому не вдавалось. Та кажу по щирості, якщо ти хочеш побачити, як я попливу звідси, тобі варто лише кинути мене у воду.

— Я тобі не вірю! — вигукнув плямистий ягуар. — Мішаєш докупи те, що радила робити моя мама, з тим, що пропонуєш робити ти, хоча, напевно, матуся нічого такого на увазі й не мала. І, взагалі, морочиш мені голову, яка вже й так обертом іде. Тепер ти з якогось дива заговорила зрозумілими словами, що заплутує мене ще більше, ніж раніше. Матінка напучувала, щоб я одного з вас кинув у воду, а тебе вочевидь хвилює така можливість; тож, мабуть, ти цього не бажаєш. Тому плигай у каламутну Амазонку, і мерщій!

— Про всяк випадок, попереджаю: твоя мама буде незадоволена. Тільки не кажи їй, що я не казала тобі, що… — знову взялася за своє черепаха.

— Якщо ти ще хоча б раз бовкнеш хоч слово про те, що казала моя мама… — розпачливо верескнув ягуар, але закінчити думки не встиг, бо рептилія безшумно пірнула в каламутну Амазонку і, пропливши під водою чималу відстань, вийшла на берег, де на неї чекав їжак.

— Ледь не потрапили в халепу, — нервово хихикнув він. — Не подобається щось мені цей плямистий бевзь. До речі, що ти йому сказала?

— Чесно зізналася, що я справжні сінька черепаха, та він не повірив і наказав мені плигнути у воду, аби перевірити, чи це справді так. Гм, уявляю його здивування. А зараз дитинка, схоже, кличе свою матусю. О! Чуєш?

Друзі могли чути, як ягуар, жалібно скиглячи, тинявся серед дерев та кущів, аж доки з'явилася його мама.

— Синку-синку, — звично зітхнула вона, граціозно виляючи хвостом. — Ну, що ти накоїв цього разу з того, що не мусив робити?

— Я намагався видряпати того, хто заявив, що він хоче бути видряпаним зі свого панцира моєю лапою, яка тепер уся в колючках, — схлипнув плямистий ягуар.

— Синку-синку, — вкотре зітхнула ягуариха, не припиняючи граціозно виляти хвостом. — По твоїх ранках я бачу, що то був їжак, і ти мав кинути його у воду.

— У воду я кинув іншу звіринку, яка назвалася черепахою. Та я не повірив їй, а даремно, оскільки вона пірнула в каламутну Амазонку й не хоче виходити. Тож я досі голодний і взагалі вважаю, що нам ліпше переселитись куди-інде, бо місцеві звірі надто розумні для мене, бідолашного.

— Синку-синку, — сумно зітхнула мати, як і раніше граціозно виляючи хвостом. — Слухай уважно та запам'ятовуй, що я скажу. Їжак згортається клубком, звідки у всі боки стирчать голки. За цією прикметою ти його впізнаєш.

— Ой-ой-ой! — відверто занепокоївся їжачок, крадькома визираючи з-під великого лопуха. — А ця бабця, либонь, не подобається мені навіть дужче. Ох, не подобається! Цікаво, що ще їй відомо?

— Черепаха ж, — вела далі матуся-ягуари-ха, — згортатися не здатна. Вона лише втягує голову і лапки у свій панцир. Її ти впізнаєш за цією прикметою.

— І мені та бабця не подобається зовсім, — захвилювалась і собі черепаха. — Навіть такий телепень, як її синочок, не забуде цих настанов. Шкода, друже, що ти не вмієш плавати!

— І не кажи, — посмутнішав їжак. — А хіба не було б чудово, якби ти вміла згортатися клубком? От історія! Послухай, що там лепече це плямисте непорозуміння.

Плямистий ягуар сидів на березі каламутної Амазонки, висмоктуючи з лапи колючки, й гундосив про себе:

Хто пливе і не згортається —

Черепахою вважається.

Хто не пливе і згорнеться клубком, —

То зветься він колючим їжаком.

— Леле! — прошепотів їжачок. — Цього він точно нікóли не забуде. А потримай-но ти мене за підборіддя, шановна. Я спробую навчитися плавати. Можливо, це стане колись у пригоді.

— Залюбки! — повеселішала черепаха.

І вона тримала їжака за підборіддя, поки той безладно молотив лапками воду й без того каламутної Амазонки.

— З тебе вийде чудовий плавець, — схвально оцінила старання товариша черепаха. — А зараз, якщо ти трохи розшнуруєш пластини мого панцира, я спробую згорнутися клубком. Можливо, і це стане колись у пригоді.

Їжачок охоче допоміг їй розпустити кілька пластин на спині, й черепаха, хоч і не без зусиль, та все ж зуміла трішечки згорнутися.

— Цілком пристойно, — запевнив їжак. — Та наразі досить, бо ти он ледве жива від утоми. Краще знову підстрахуй мене; я попрактикуюся плавати брасом[57]; адже ти казала, що це дуже легко.

Тож, почуваючись дедалі впевненіше, їжачок якийсь час бовтався у річці, а черепаха трималася поряд.

— Чудово! — раділа вона. — Тобі ще слід опанувати рівномірний ритм дихання, і незабаром зможеш оселитися на дні каламутної Амазонки. Давай тепер я спробую завести задні лапки за голову, адже ти казав, що це особливо зручно. Ото здивується плямистий ягуар!

— Молодчина! — підбадьорив подругу їжак. — Овва, твої пластини трохи змістилися. Вони вже не так щільно прилягають, як досі.

— Це наслідки моїх фізичних вправ, — здогадалася черепаха. — Між іншим, твої голки злиплися, і зараз ти більше схожий на соснову шишку, а не на плід каштана, як досі.

— Не може бути! — збентежився їжачок. — Це, мабуть, наслідки водних процедур. Ото витріщиться плямистий ягуар!

Усю ніч друзі по черзі тренувалися, а зі сходом сонця сіли відпочити й обсохнути. При цьому вони уважно оглянули одне одного й помітили, що зовсім не схожі на себе колишніх.

— У мене виникла ідея! — оголосила черепаха після сніданку. — Використавши наш сьогоднішній вигляд, ми зможемо добряче покепкувати з учорашнього знайомого.

— Мені щойно спало на думку те саме, — пирснув їжак. — Гадаю, що луска ліпша за голки, до того ж я навчився плавати. Ото чудуватиметься плямистий ягуар! Ходімо його шукати.

Знайти ягуара, який досі вилизував поколоту минулої ночі лапу, було неважко. Побачивши невідомих тварин, він так отетерів, що, злякано задкуючи, тричі перекинувся через власний хвіст.

— Доброго ранку! — озвався їжачок. — Як почувається ваша дорога матуся?

— У неї все гаразд, дякую, — спантеличено відповів плямистий ягуар. — Вибачайте, не пригадую ваших імен…

— Який ви нелюб'язний, — лукаво підморгнув йому їжак. — Адже це ви вчора збиралися видряпати мене з панцира.

— Але в тебе був не панцир, а голки, — знітився плямистий ягуар. — Хто-хто, а я знаю. Досить глянути на мою лапу.

— А мені ви наказали стрибнути в каламутну Амазонку, щоб я потонула, — грайливо додала черепаха. — Чому ви сьогодні такий нечемний і забудькуватий?

— Ви ж пам'ятаєте, чого вчила вас ваша мати? — продовжив їжачок:

Хто пливе і не згортається —

Черепахою вважається.

Хто не пливе і згорнеться клубком, —

То зветься він колючим їжаком.

Тут обидва згорнулися клубками, і гайда кататися навколо ягуара, доки у нього в голові не закрутилося.

Врешті він накивав п'ятами, розпачливо гукаючи матір.

— Мамо, — плаксиво проскімлив сердега, — сьогодні в лісі я зустрів чудернацьких звірів, і той, про якого ти казала, що він не вміє плавати,

плаває; інша ж, про яку ти казала, що вона не вміє згортатися, згортається. Крім того, в них шкурка однакова, луската, хоча я добре пам'ятаю, що одна тваринка була гладенькою, а інша — колючою. А ще вони безупину крутяться колесом так, що в мене аж у голові замакітрилося.

— Синку-синку, — журливо зітхнула матуся, щоправда, не забуваючи граціозно виляти хвостом. — Їжак — це їжак, і він не може бути кимось іншим, а черепаха — це черепаха і такою вона залишатиметься вічно.

— Але це не їжак і не черепаха. Радше, це трішки їжак і трішки черепаха, а хто вони насправді, я не знаю.

— Дива та й годі! — збентежилася ягуариха, здивовано спостерігаючи за дружньою парочкою, яка велично зникала в лісовій гущавині. — Адже кожна істота повинна мати власне ім'я. Тому я називатиму їх броненосцями, аж доки підшукаю точніше визначення, і не зачіпатиму.

Плямистий ягуар прислу́хався до маминих порад, передусім до рекомендації не турбувати нових мешканців джунглів. Та найдивніше, любі мої, що відтоді на берегах каламутної Амазонки наших їжака й черепаху інакше як броненосцями ніхто не називав. Звичайно, деінде такі звірятка водяться (зокрема, кілька — в моєму саду), але ті справжні кмітливі, вкриті пластинками, наче соснові шишки, їжак і черепаха; ті, що жили на берегах каламутної Амазонки у давні часи, назавжди залишилися броненосцями, бо вони були дуже кмітливі.

Тож усе склалося непогано, мої любі; чи не так?

На далекій Амазонці

Я ніколи не бував,

Під бразильським теплим сонцем

Не ходив, не мандрував...

Тільки "Дон" і "Магдалина" —

Океанські кораблі —

Коли схочуть, тоді й плинуть

До бразильської землі.

Там чарівне місто Ріо

Й екзотичних птахів тьма,

Ягуари й бронезвіри,

Та кого тільки нема!..

Всіх побачити їх мрію,

Мій запал горить, не зник!

Тож вперед, до міста Ріо,

До лісів, бурхливих рік!

Отже — вниз, униз — до Ріо!

Ну ж, збирайтеся мерщій!

І хай мрія не старіє,

Доки ти ще молодий!

Як був написаний перший лист

У прадавні часи, десь наприкінці кам'яної доби, жив собі чоловік. Мається на увазі не ют чи англ і навіть не дравід[58], ким той цілком міг би виявитися, мої любі, однак то неважливо, чому так не сталось. Ідеться ж про первісну людину, яка вела печерний спосіб життя, мешкаючи у гроті, носила обмаль одягу, не вміла ні читати, ні писати, та й не прагнула цього робити і, за винятком тих днів, коли відчувала голод, вважала себе абсолютно щасливою. Звали нашого героя Тегумай Бопсулай, що означає "Чоловік-який-не-поспішає-виставляти-ногу-вперед"; але ми, любі мої, зватимемо його Тегумай, бо так коротше. Його дружина прозивалася Тешумай Тевіндроу, що означає "Жінка-яка-ставить-надто-багато-запитань"; проте ми, мої любі, зватимемо її Тешумай, бо так коротше. Ну, а їхню донечку звали Теффімай Металлумай, що означає "Маленька-пустунка-яку-потрібно-відшльопати"; втім, я називатиму її Теффі[59]. Крихітка була улюбленицею батьків, які шльопали доньку набагато рідше, ніж треба було; і всі троє почувалися дуже щасливими. Щойно Теффі навчилася ходити, вона скрізь супроводжувала свого татка, й інколи обоє не поверталися додому до печери, поки не зголодніють, і тоді Тешумай могла трохи побурчати для годиться: "Де це вас носило, що ви отак замурзалися? Вочевидь, мій Тегумаю, ти нічим не кращий за Теффі".

А тепер слухайте уважно!

Одного разу глава сімейства вирушив через болото, де водилися бобри, у бік ріки Вагай, щоб набити багром коропів на обід, і Теффі, звісно, учепилася за ним. Та не встиг він почати риболовлю, як зламав навпіл свій остень[60] (дерев'яний, з акулячими зубами на вістрі), сильно вдаривши тичиною в річкове дно. Це трапилося за кілька миль[61] від

їхньої домівки (звичайно, у них був із собою підобідок у торбинці), а взяти запасний багор Тегумай не здогадався.

— От халепа! — зітхнув він. — Либонь, доведеться півдня згаяти.

— У тебе ж є вдома великий чорний багор! — скрикнула Теффі. — Давай я збігаю до печери і попрошу його в мами.

— Це занадто далеко для твоїх пухкеньких ніжок, — не погодився батько. — Крім того, ти можеш угрузнути в трясовину і потонути. Обійдемося як-небудь.

Тегумай сів, вийняв з-за пазухи похідний шкіряний мішечок із різноманітним підсобним причандаллям, наповнений жилами[62] північного оленя, смужками шкіри, шматочками бджолиного воску та смоли, й заходився коло остеня.

Теффі теж умостилася поблизу, занурила ноженята у воду і, підперши долонею підборіддя, глибоко замислилася. Невдовзі мала́ вирекла:

— Татусю, хіба, хай йому біс, не прикро, що ні ти, ні я не вміємо писати? Інакше ми могли б надіслати листа з проханням про новий багор.

— Сонечку, — насварив пальцем Тегумай, — стомився нагадувати: виховані юні леді не кажуть: "хай йому біс". Але якщо ти вже порушила цю тему, то, справді, було б непогано, якби ми могли написати додому.

Берегом саме йшла людина, котра належала до віддаленого роду тевара. Анічогісінько не второпавши з почутого, чоловік мимоволі спинився неподалік і усміхнувся до Теффі, бо згадав свою доню. Між тим Тегумай став лагодити знаряддя.

— Ходи-но сюди! — окликнуло незнайомця дівча. — Ти знаєш, де живе моя матуся?

— Гм, — нерішуче озвався чужак, який, ви вже про це знаєте, був із роду тевара.

— Недотепа! — пирхнула Теффі й тієї ж миті досадливо тупнула ніжкою, бо вгледіла косяк велетенських коропів, що неспішно плив річкою, тоді як її батько не міг скористатися багром.

— Не чіпляйся до дорослих, — не обертаючи голови, сказав тато, який продовжував возитися з остенем.

— Я і не чіпляюся, — невдоволено буркнула Теффі. — Я лише хочу, аби він зробив те, що я хочу, щоб він зробив, а він не розуміє.

— Ну, то не чіпляйся до мене, — промимрив Тегумай, намагаючись розтягнути оленячі жили, кінчики яких він стискував зубами.

Потому невідомий — щирий теварієць — сів на траву, й дівчинка спробувала на мигах пояснити йому, що робить її татусь. Незнайомець подумав: "Дуже дивна дитина; вона тупає ногою і кривляється. Мабуть, це дочка оцього доблесного вождя, який настільки благородний, що навіть не реагує на мою присутність". Тому про всяк випадок він усміхнувся більш шанобливо.

— Так от, — заявила врешті Теффі, — я хочу, щоб ти пішов до моєї мами, адже твої ноги довші за мої, і ти не провалишся у боброве болото, й попросив для татка інший багор, із чорною рукояткою, що висить над нашим вогнищем.

Невідомий (той самий теварієць) подумав: "Справді, дуже-дуже дивна дитина. Махає рученятами і кричить на мене, хоча я жодного слова не розумію. Проте якщо не виконати її примхи, то я всерйоз остерігаюся, що

цей величний вождь — Людина-яка-повертається-спиною-до-прибулих — розгнівається".

Теварієць підвівся, обідрав чималий шмат березової кори й подав малечі. Цей вчинок, любі мої, означав, що його серце чисте, мов той берест[63], і він не збирається нікого скривдити. Однак тепер уже Теффі не зовсім утямила, що до чого.

— О-о, — пожвавішала вона, — тепер збагнула! Тобі потрібно знати, де живе моя матінка? Дарма, що я не вмію писати, адже можна малювати чимось гострим. Дай мені, будь ласка, зуб акули із твого намиста.

Невідомий (той самий теварієць) подумав: "Яка незвичайна дівчинка. Зуб акули з намиста магічний, і мене завжди запевняли: хто торкнеться його без мого дозволу, негайно роздується або взагалі лусне. Проте їй нічого не сподіялося, а цей сановитий вождь, Чоловік-який-не-відволікаючись-займається-своєю-справою, котрий не звертає на мене щонайменшої уваги, з усього видно, ніскілечки не боїться, що вона роздується чи лусне. Певно, слід поводитися чемніше".

Отже, він люб'язно вручив Теффі акулячий зуб, і та вмить уляглася на животик, чеберяючи ніжками в повітрі (зовсім наче деякі сучасні дітки, котрі збираються малювати, лежачи на підлозі в кімнаті), й заторохтіла:

— Буде тобі кілька чудових картинок! Ти можеш спостерігати з-за мого плеча, лише не підштовхуй. Спочатку намалюю татка, який ловить рибу. Татусь вийшов не дуже схожим, але мама повинна впізнати, бо я зобразила татів зламаний багор. Так, зараз намалюю інший багор, котрий йому потрібен, — із чорною рукояткою. Здається, ніби він устромивсь у батькову спину, однак то з вини зуба акули, який зісковзнув, та й шматок кори замалий. Ось багор, який ти маєш принести, а тут я покажу, що роз'ясню тобі це. Правда, моє волосся не стирчить, як на рисунку, просто так легше малювати. Тепер я займуся

тобою. Гадаю, що ти справді вельми вродливий, але я не можу подати тебе на малюнку красенем, тож не сердься. Чи сердишся?

Чоловік (той самий теварієць) знов усміхнувся, подумавши: "Очевидно, десь поряд очікується грандіозна битва, й це предивне дитя, яке взяло мій чарівний акулячий зуб, але не роздулося і не луснуло, просить покликати все плем'я великого вождя йому на допомогу. Він, безсумнівно, видатний вождь, інакше давно помітив би мене".

— Дивись, — продовжувала Теффі, малюючи старанно, та доволі грубо, — ти вже готовий, і я вклала до твоєї руки потрібний татові багор, як нагадування його принести. Далі накреслю тобі дорогу до моєї мами. Йди прямо, аж поки побачиш два де́рева (ось дере́ва), відтак піднімайся на пагорб (ось пагорб), за яким потрапиш у болото, повне бобрів. Я не можу їх усіх зобразити, бо не вмію малювати цих звірків, однак намалювала їхні голівки; і це все, що ти зможеш роздивитися, коли брестимеш через нього. Обережно, не провались у трясовину! Наше житло одразу за болотом. Печера не така велика порівняно з пагорбом, але я не вмію зображувати речі дуже маленькими. Ось біля входу моя матуся. Вона гарна; найкрасивіша мама у світі, яка сподіваюсь, не засмутиться, побачивши, що виглядає не досить привабливою, і, навпаки, пишатиметься мною за моє вміння малювати. А ось, на випадок, якщо ти забудеш, я ще раз розмістила багор, якого потребує таточко, над печерою. Насправді він усередині, однак покажеш малюнок моїй матінці, й вона тобі його дасть. Я зобразила її з простягнутими руками, бо знаю, що мама буде рада тебе бачити. Хіба не чудесна картинка? Ти все второпав, чи пояснити ще?

Незнайомець (той самий теварієць) пильно вдивився у малюнок і враз жваво закивав головою, подумки жахнувшись: "Якщо не покликати плем'я цього величного вождя йому на допомогу, його заколють списами вороги, які підкрадаються звідусіль. Тепер я розумію, чому великий вождь ігнорує мою персону! Остерігається, раптом у хащах затаїлися ворожі дозорці, які помітять, що він дає мені якусь вказівку. Тому-то вождь повернувся до мене спиною, даючи змогу мудрій надзвичайній

дівчинці намалювати цей моторошний рисунок, який засвідчує його скрутне становище. Певна річ, я вирушу по допомогу".

Так і не спитавши у Теффі дороги, невідомий схопив берест і блискавично зник у лісовій гущавині, а мала́, повністю задоволена собою, знову вмостилася на березі.

— Чим це ти, доцю, займалася? — спитав Тегумай. Він нарешті полагодив свій остень і злегка погойдував ним урізнобіч у повітрі.

— Це моє маленьке порегулювання[64] проблеми, любий татусю, — відповіла Теффі. — Якщо не ставитимеш мені запитань, то скоро про все дізнаєшся і приємно здивуєшся. Ти навіть не уявляєш, який це буде сюрприз для тебе! Обіцяю, ти будеш вражений!

— Ну, добре-добре, — хмикнув батько й пішов рибалити.

Тим часом добровільний посланець — ви ж пам'ятаєте, що то був теварієць? — намотував милі, тримаючи в руках малюнок, доки, цілком випадково, не натрапив на Тешумай Тевіндроу, яка стояла біля входу до своєї печери й розмовляла з кількома іншими жінками епохи неоліту[65], що завітали на первісні посиденьки. Теффі була дуже схожою на Тешумай, особливо верхньою частиною обличчя та очима, тож незнайомець — щирий теварієць — ґречно усміхнувся і вручив їй берест. Він важко дихав після тривалого забігу, його ноги були зранені ожиновими кущами, але невідомий усе ще намагався поводитися ввічливо.

Роздивившись малюнок, Тешумай пронизливо верескнула й вчепилася у прибульця. Решта шестеро жінок теж накинулися на нього і, поваливши, всілися зверху вряд, тоді як мати Теффі скубла його за чуприну.

— Немає сумніву, — голосила вона, — що цей душогуб порішив мого Тегумая, так налякавши сердешну Теффі, аж у неї волосся встало дибки; однак цього йому виявилося замало, й він приніс страхітливий рисунок із власним злодіянням. Гляньте!

Тешумай Тевіндроу простягнула малюнок своїм подругам ери неоліту, які невідступно сиділи на зайді.[66]

— Ось Тегумай зі зламаною рукою; ось спис, який пронизав його спину; ось чоловік, що збирається метнути спис; ось інший метає спис із печери, а ось ціла зграя бузувірів (взагалі-то, це були бобри Теффі, але вони більше нагадували людей) женеться за моїм благовірним. Господи, який жах!

— Справді, жах! — зойкнули жіночки і вимазали голову невідомого багнюкою, чим вельми його здивували, й ударили в гучні племінні тамтами, скликаючи всіх вождів племені тегумай із їхніми сотниками та десятниками, різнобарвними представниками знаті, а також чаклунами, ворожбитами, шаманами й заклинателями та іншими, не менш поважаними, особами. Після проведеного поспіхом віче ухвалили одностайне рішення, що перш ніж зловмисника обезголовлять, той має негайно відвести присутніх до річки й показати, де схована бідолашна Теффі.

Між тим нещасному, хоч і теварійцю, таки урвався терпець. Йому заляпали волосся грязюкою, на ньому довго сиділи шестеро доволі вгодованих тітоньок, його вовтузили по випуклому камінню, гамселили й дубасили, аж дух перехопило; і хай він ні бельмеса не петрав тутешньої говірки, та здогадався, що вислухане ним було зовсім не з лексикону[67] істинних леді. Проте незнайомець мовчав, поки не зібрались усі члени племені, а тоді повів їх на берег ріки Вагай, де вони виявили неушкоджену Теффі, яка плела вінки з маргариток, і Тегумая, що ретельно вицілював полагодженим остенем дрібного коропа.

— О, ти швидко обернувся! — зраділа дівчинка. — А навіщо з тобою стільки народу? Таточку, дорогесенький, ось мій сюрприз. Ти здивований, татусю?

— Ще й як, — ошелешено почухав потилицю Тегумай. — Ну, все, накрилася на сьогодні моя риболовля. Але чому, золотцю, сюди з'явилось у повному складі наше рідне плем'я?

Загальне видовисько юрби справді вражало. Попереду ступали Тешумай та її подруги, міцно тримаючи незнайомця з вимазаним багнюкою волоссям (хоча він і був теварійцем). За ним ішли верховний вождь, його заступник, радники й помічники (усі озброєні до зубів), далі — сотники та десятники зі своїми сотнями і десятками (усі обчіпляні зброєю), потім — чаклуни, ворожбити, шамани й заклинателі (теж не беззбройні), а завершували процесію вишикувані точно за ієрархією[68] решта представників племені, від власників чотирьох печер (по одній на кожну пору року), особистих табунів північних оленів і двох кошів для вилову лосося до менш заможних хазяїв, а також наймитів, які мають половинчасте право на половину ведмежої шкури зимовими ночами та сидяче місце на відстані семи ярдів від багаття, і рабів, які можуть беззаперечно претендувати лише на довічне користування земельним наділом, та й то після смерті (правда, чудово сказано, мої любі?). Усі вони були тут, неймовірно галасуючи, і розлякали всю рибу на відстані десяти миль за течією, та десяти миль — проти неї, тож Тегумай уїдливо подякував їм за це вишуканою неолітичною промовою.

У свою чергу, Тешумай Тевіндроу збігла униз до Теффі й почала гарячково цілувати й обіймати її, а вождь, натомість, ухопивши невдачливого рибалку за пір'їни на маківці, став щосили його трясти.

— Пояснюй! Пояснюй! Пояснюй! — кричало плем'я.

— О Господи! — пручався бідаха. — Облиш у спокої моє пір'я. Невже людина не може зламати власного остеня без того, щоб усе селище припхалося до неї? Ви надто безцеремонні людці.

— І після всього цього ви, схоже, не принесли таткового багра з чорною рукояткою! — неприховано обурилася дівчинка. — І що ви робите з моїм симпатичним незнайомим дядечком?

А симпатичного незнайомого дядечка лупцювали по двоє, по троє, ба, навіть удесятьох, аж його очі ледь не вилазили з орбіт. Він же, задихаючись, тільки жадібно хапав ротом повітря й безперестану вказував пальцем на Теффі.

— Де ті поганці, які проштрикнули тебе списами, любий? — заламуючи руки, спитала Тешумай.

— За весь ранок тут не було нікого, — знизав плечима Тегумай, — крім цього сіроми, що ви його збираєтеся придушити. Ви що, подуріли чи блекоти об'їлися, одно племінники?

— Він приніс страхітливий малюнок, — нахмурив чоло верховний вождь, — де тебе пронизано списами.

— Е-е, — густо почервоніла Теффі, — мабуть, мені варто зауважити, що це я дала йому малюнок.

— Ти?! — збентежено видихнуло все плем'я. — Маленька-пустунка-яку-потрібно-відшльопати! Ти!!!

— Боюся, пампушечко, що ми вскочили в невеличку халепу, — шепнув Тегумай, обнявши рукою дочку, і та вмить відчула себе надійно захищеною.

— Поясни! Поясни! Поясни! — збуджено підстрибував на одній нозі очільник племені.

— Я хотіла, щоб незнайомець приніс татів остень, тому й намалювала його, — невинно кліпнувши, сказала Теффі. — І було їх там не багато, а всього один, зображений тричі, щоб уже напевне. Я не винна, що здається, ніби він влучив татусю в голову; просто на березовій корі не вистачило місця; а те, що мамця назвала бузувірами, — це мої бобри. Я намалювала їх, аби показати чужакові дорогу через болото; і ще я намалювала матусю, яка стоїть біля печери, радіючи, що прийшов той напрочуд симпатичний дядечко. А ви, як на мене, найбільш безмозкі люди в усьому світі. Він такий милий. З якого дива його волосся заляпане багнюкою?! Мерщій змийте!

Від почутого усі надовго втратили дар мови, доки вождь першим не вибухнув гомеричним реготом; за ним хихикнув бранець (який, принаймні, був теварійцем), далі засміявся Тегумай, поки не впав долілиць на берег, а невдовзі веселилося вже все плем'я. Незворушний спокій зберігали лише Тешумай та всі жінки епохи неоліту, котрі з крижаним виразом на обличчях невпинно нагороджували всю чоловічу половину дошкульними епітетами, і слово "бевзь" серед них було ще не найгіршим.

— О Маленька-пустунко-яку-потрібно-відшльопати, — утираючи рясні сльози, співуче мовив верховний вождь, — ти випадково наткнулась на грандіозний винахід!

— Я не хотіла, — знітилася Теффі, — мені був потрібен тільки татів багор із чорною рукояткою.

— Не переймайся. Утім, це велике відкриття, і згодом люди назвуть його писемністю. Нині воно відображене лише в малюнках, а їх, як ми щойно переконалися, не завжди сприймають правильно. Та настане час, о дитя Тегумая, коли ми створимо літери — усі двадцять шість[69] — і

зможемо читати та писати, й тоді висловлюватимемося однозначно і чітко. А зараз хай жінки відмиють волосся чужинцеві.

— О, я буду рада появі писемності, — усміхнулося дівча, — бо хоч ви й прийшли з усіма списами нашого племені, та остень із чорною рукояткою мого татка забули.

У відповідь вождь так само співуче проголосив:

— Люба Теффі, якщо наступного разу ти вирішиш написати лист-малюнок, то тобі ліпше послати з ним того, хто говорить нашою мовою. Аби він розтлумачив, що до чого. Інакше, сама бачиш, скільки неприємних ситуацій може виникнути, особливо щодо незнайомця.

Зрештою чужака, найщирішого теварійця, прийняли до племені, бо цей чоловік був вихованим та порядним і не став здіймати галас через прикре непорозуміння з жіночками епохи неоліту. Проте відтоді й до сьогодні дуже небагатьом дівчаткам, та й хлопчикам у всьому світі подобалося навчатися читати і писати. Більшість із них надають перевагу малюванню та різноманітним іграм зі своїми батьками; ну зовсім як Теффі.

Як з'явився алфавіт

Минув тиждень після невеличкого курйозу[70] щодо багра з чорною рукояткою, незнайомця, листа-малюнка та всього іншого, і Теффімай Металлумай (яку ми, мої любі, продовжуватимемо називати Теффі) знову вирушила зі своїм татком на риболовлю. Щоправда, мати хотіла, аби доця зосталася вдома й допомогла їй розвішувати шкури на спеціальних жердинах для просушування, що стирчали біля їхньої неолітичної печери, однак хитрунка із самісінького ранку чкурнула за татусем, і вони зайнялися виловом коропів. Через деякий час Теффі почала мимоволі пирхати, тож батько осмикнув її:

— Дитино, вгамуйся!

— Та хіба це не було захопливно[71]? — хихикнуло дівча. — Невже ти забув, як поважно надував щоки верховний вождь та як кумедно виглядав із багнюкою у волоссі симпатичний незнайомець?

— Чому ж, добре пам'ятаю, — пролунало у відповідь доволі кисло, — адже я був змушений сплатити чужакові за те, що ми з ним утнули: дві чудові шкури північного оленя — м'якенькі, ворсинка до ворсинки.

— Не ми, — зауважила Теффі, — а матуся і решта жінок.

— Ну, годі про це, — не став уточнювати Тегумай. — Давай-но, краще, заморимо черв'ячка.

Мала облюбувала апетитну мозкову кісточку й сиділа тихо, наче мишка, протягом аж десяти хвилин, поки тато щось виводив зубом акули на уламках березової кори. Відтак вона зачудовано прошепотіла:

— Таточку, мене раптово осяяла таємнича дивовижна ідея. От, видай який-небудь звук.

— А! — гукнув батько. — Підходить?

— Годиться, — махнула рукою Теффі. — Ти точнісінько схожий на коропа з відкритим ротом. Повтори знову, будь ласка.

— А! А! А! — крикнув Тегумай. — Доню, припини знущатися.

— Та їй-бо', не збираюся я знущатися, — заперечила дівчинка. — Це частина моєї таємничої дивовижної ідеї. Скажи, тату, "А", але рота не закривай, і подай мені той зуб. Я збираюся намалювати широко відкритий рот коропа.

— Навіщо? — поцікавився татко.

— Чи ж не здогадуєшся? — вразилася Теффі, безупинно черкаючи по корі. — Це й буде нашою маленькою дивовижною таємницею. Коли я вдома зображу коропа з відкритим ротом на задимленій стіні печери — якщо мама дозволить, — то рисунок нагадає тобі про звук "А". Тоді ми зможемо уявити, ніби я несподівано вискочила з темряви, налякавши тебе подібним вигуком, як і минулої зими на бобровому болоті.

— Справді? — спитав Тегумай голосом, до якого вдаються дорослі, коли всерйоз уважно слухають. — Ну-ну, сонечку, продовжуй.

— От біда! — досадливо зітхнула донька. — Мені важко намалювати усього коропа; втім, я принаймні можу зобразити щось, що означатиме його рот. Тобі ж відомо, як ці риби стоять униз головою, риючись у мулі? Ну, ось уявний короп (та вважатимемо, що він намальований повністю), а ось лише його рот, і це означає "А".

І Теффі намалювала таке.

— Непогано, — схвально зронив батько, переносячи малюнок на власний шматок кори для себе. — Між іншим, ти забула вусик, який звисає уздовж коропового рота.

— Але я не зумію намалювати, татусю.

— А нічого і не треба малювати, окрім ротового отвору й вусика через нього. Тоді ми напевне будемо знати, що це короп, бо в окунів та форелей вусів немає. Дивись.

І Тегумай зобразив таке.

— Зараз я теж спробую, — пожвавішала дочка. — А тобі буде зрозуміло, коли побачиш оце?

Й вона намалювала таке.

— Цілком, — запевнив її тато. — Угледівши цей знак хай би там де, я так само здивуюся, начебто ти вискочила з-за дерева й верескнула: "А!"

— Тепер крикни ще що-небудь, — заканючила Теффі, неприховано пишаючись собою.

— Йа! — щосили гаркнув Тегумай.

— Гм, — дещо спантеличилася доня, — якийсь змішаний звук. Кінець — це "А", рот коропа, проте що нам робити з початком? Й-й-й і а! Йа!

— Згоден, це вельми нагадує звук "короповий рот", — мугикнув батько, якого також захопила нова гра. — А спробуймо намалювати ще одну частинку коропа та з'єднати обидва рисунки.

— Е, ні, якщо їх з'єднати, я забуду, — запротестувала Теффі. — Зображуй окремо. Намалюй його хвіст. Бо якщо риба тримається сторчголов, то хвіст — зверху. Крім того ж, гадаю, хвости мені буде легше малювати.

— Доречна думка, — визнав Тегумай. — Ось хвіст коропа для звука "Й[72]".

І тато накреслив таке.

— Тепер спробую я, — мовила донька. — Але пам'ятай, що ти малюєш краще за мене. А нічого, якщо це буде тільки частина хвоста, поділеного навпіл та мудрована лінія вниз замість того місця, де він з'єднується?

І вона зобразила таке.

Тегумай кивнув на знак схвалення, а його очі блищали від гарячкового збудження.

— Чудово! — сплеснула в долоні Теффі. — Ану крикни ще щось, таточку.

— О! — загорлав батько.

— Ну, це дуже легко, — просяяла малеча. — Твій рот стає округлим, немов яйце або камінь. Отже, яйце чи камінь підійдуть для цього звука.

— Яйця або камені не завжди під рукою. Нам доведеться вивести щось подібне цьому.

І Тегумай намалював таке.

— Ого, — широко розкрила очі Теффі, — скільки ми малюнків-звуків вигадали: рот коропа, хвіст коропа та яйце! Кричи ще, татусю.

— Тс-с-с! — шикнув татко, замислено зморщивши чоло, але доця була надто збудженою, щоб це помітити.

— Теж зовсім нескладно, — зраділа вона, енергійно дряпаючи кору.

— Га? Що? — скинувся Тегумай. — Я просто задумався і не хотів, аби мене відволікали.

— Хай там як, це звук. Так сичить зміючка, коли не хоче, щоб її турбували. Давай зробимо звук "С" у вигляді змії[73]. Як тобі, тату?

І Теффі вивела таке.

— Отож, — задоволено констатувала дівчинка, — це буде другою дивовижною таємницею. Якщо я побачу намальовану змію біля входу до твоєї маленької комірчини вглибині печери, де лагодяться списи та багри, то зрозумію, що ти в роздумах, і тому зайду навшпиньках. А якщо я побачу такий самий малюнок на дереві біля місця, де ти рибалиш, то здогадаюся, що це знак мені ступати тихо, аби не шуміти й не відлякати всієї риби.

— Справді, — пригорнув її Тегумай. — Гра ця набагато серйозніша, аніж тобі здається. Теффі, люба, у мене таке враження, що завдяки доні твого батька сталася значуща подія, якої не траплялося відколи представники племені тегумай почали використовувати акулячі зуби замість кремнію для наконечників їхніх остенів. Схоже, ми розкрили важливу таємницю світу.

— Тобто? — затамувала подих дитина, чиї очі так само блищали від хвилювання.

— А от, послухай, — усміхнувся татусь. — Як буде "вода" мовою тегумай?

— "Йа", звичайно; що також означає "ріка". Зокрема, "Вагаййа" — річка Вагай.

— А як буде "погана вода", випивши яку, можна заразитися лихоманкою — "чорна вода" — болотяна вода?

— Зрозуміло, що "Йо".

— Тепер, дивись, — умостився зручніше тато. — Припустимо, ти угледіла цей значок поблизу калюжі на бобровому болоті.

І Тегумай намалював таке.

— Але зваж, мені зовсім не обов'язково перебувати біля водойми. Я міг би бути ген за кілька миль, наприклад, на полюванні, та все одно…

— Все одно, — швидко зметикувала донька, — то було б, наче ти стояв би поряд, говорячи: "Іди звідси, Теффі, інакше підхопиш лихоманку". І все це у хвості коропа й округлому яйці! О таточку, ми повинні негайно розповісти матусі.

І Теффі застрибала гопки навколо нього.

— Ні, поки ранувато, — остудив доньчин запал батько. — Спочатку ми ще трохи помізкуємо. Отже, "Йо" — це погана вода, проте "Со" — це їжа, зварена на вогні, еге?

І Тегумай зобразив таке.

— Угу, змія та яйце, — сказало дівча. — Це значить "обід готовий". Побачивши такий рисунок на дереві, ти вирішив би, що час повертатися до печери. І я теж.

— Молодець! — цьомкнув доньку в маківку тато. — Хоча, стривай; виникає одна заковика. "Со" означає "приходь обідати", але цей же звук можна сприйняти як "Шо" — жердини, де ми вішаємо наші шкури.

— Бр-р-р, ці бридкі старі жердини, — здригнулася Теффі. — Ненавиджу вішати на них важенні, мокрі, кошлаті шкури. Уявляєш мій стан, якби ти намалював змію та яйце, а я подумала б, що це значить "обід", і прибігла б із лісу, та виявилось би, що потрібно допомогти матінці розвісити дві шкури на тих жердинах?

— Безперечно, приємного для тебе мало, і що найприкріше, мама також обманулася б у своїх сподіваннях. Нам варто вигадати нову картинку для "Шо". Ми повинні намалювати плямисту змію, яка шипить: "Ш-ш-ш", і при цьому уявлятимемо, що проста зміючка сичить: "С-с-с".

— Морока з тим, де наносити плями, — буркнула дочка. — До того ж якби ти поспішав, то міг би пропустити їх, а я подумала б, що це "Со", тоді як насправді воно було "Шо", й матуся все одно підловила б мене. Ні, либонь, зручніше зобразити саме ті огидні високі жердини, аби вже напевне. Я вставлю їх одразу після змії. Дивись.

І вона намалювала таке.[74]

— Можливо, твоя правда, — вкотре визнав Тегумай. — У кожному разі, це нагадує наші жердини. А зараз я вимовлю новий звук зі змією та жердиною для сушки в ньому. Я скажу "Ші". Так плем'я тегумай називає спис або остень.

І батько лукаво зиркнув на доньку.

— Ну, тату, досить глузувати, — спалахнула Теффі, згадавши свій малюнок-лист і обляпане багнюкою волосся незнайомця. — Ти малюй, малюй.

— Тож цього разу обійдемося без бобрів та пагорбів? — не втримався таки Тегумай. — А замість багра я намалюю просто пряму лінію.

І він зобразив таке.

— Тепер навіть наша мамця не лякатиметься даремно, що мене, мовляв, убили.

— Татуню, будь ласка, припини, бо я почуваюся ніяково. Ліпше, вимов іще кілька звуків. У нас непогано виходить.

— Е-е, — Тегумай якусь мить зволікав, піднявши погляд угору. — Спробуємо сказати "Шу". Це означає "небо".

Теффі притьмом надряпала змію та жердину, а далі спинилася:

— Нам потрібен новий рисунок для цього звука, еге ж?

— Шу-у-у! — повторив тато. — Трохи схоже на звук "округле яйце", яке дещо схудло.

— Тоді припустимо, що ми зобразили тоненьке округле яйце, й уявимо, ніби це жабка, яка давно не їла.

— Ні-ні, — похитав головою Тегумай. — Якби ми малювали наспіх, то могли б хибно вважати цей значок звичайним округлим яйцем. Шу-у! Зробимо інакше. Ми відкриємо маленький отвір на його кінчику і тим самим покажемо, як звук "О" поволі здувається, стаючи худим. Приблизно ось так.

І він зобразив таке.[75]

— Чудово! Набагато краще за худу жабку. Продовжуй, — узялася за акулячий зуб доця.

І батько продовжив малювати, водночас намагаючись утамувати хвилювання. Врешті з-під його руки вийшло таке.

— Ану, не дивись угору, Теффі, — звелів він, — та спробуй зрозуміти, що означає це нашою мовою. Якщо тобі вдасться, то нам справді відкрилося велике таїнство.

— Змія — жердина — розбите яйце — хвіст коропа і його рот, — зосереджено промурмотіла донька. — Шу-йа. Вода з неба. Тобто, дощ.

Мало не одразу на її носика впала крапля, бо хмарилося ще зранку.

— Ой, тату, йде дощ. Ти це мені хотів повідомити?

— Молодець, пампушечко, — озвався Тегумай. — А сказав я тобі, не вимовивши жодного слова, чи не так?

— Власне, гадаю, за хвилину я і сама побачила б, та ця дощова крапля остаточно мене переконала. Віднині назавжди запам'ятаю, що "Шу-йа" значить "дощ" або "буде дощ". Ну, справді, саме так, таточку! — і вона знову заплигала навколо батька.

— Припустимо, ти пішов раніше, ніж я прокинулася, а перед цим накреслив "Шу-йа" на закоптілій стіні печери. Таким чином, мені б стало зрозуміло, що збирається на дощ, і я б узяла свій каптур із бобрових шкурок. Ото б здивувалася мамуся!

Тегумай звівся та й собі видав кілька ритуальних па[76]. У ті часи татусі не соромилися виявляти емоції в подібний спосіб.

— Ба більше, — розвинув він ідею, — припустимо, я захотів би тобі сказати, мовляв, дощу більше не буде, тому ти маєш спуститися до річки. Що ми тоді намалювали б? Скажи це спочатку тегумайською.

— Шу-йа-лас, йа мару. (Вода з неба закінчується, річки приходь до.) Леле, скільки нових звуків! Навіть не уявляю, як ми їх зобразимо.

— А я здогадуюсь! — азартно потер долонями Тегумай. — Зачекай-но хвильку, пиріжечку, й на сьогодні цього вистачить, бо хоч би й справді дощ не полив. Отже, з "Шу-йа" в нас усе гаразд, чи не так? А словом "Лас" називають того, хто дражниться. Ла-ла-ла! Що б це могло?..

І він замахав у повітрі своїм акулячим зубом.

— Наприкінці є змія, яка сичить, а перед нею — рот коропа; "ас-ас-ас". Необхідно визначитися лише щодо "ла-ла-ла", — наслідуючи тата, зморщила лоба Теффі.

— Знаю, але нам нагально слід щось вирішити стосовно "ла-ла-ла". Врахуйте, шановна Теффімай, ми перші люди, які будь-коли намагалися це зробити.

— Ну, — позіхнула мала, бо, чесно кажучи, вже добряче стомилася, — "Лас" означає ще "ламати" або "закінчувати", а інколи — "закінчуватися", так?

— Так, — погодився батько. — Зокрема, "Йо-лас" значить, що в діжці немає води, потрібної мамі для приготування їжі; та, до речі, чомусь саме тоді, коли мені пора вирушати на полювання.

— А "Скі-лас" означає, що твій багор зламався. От якби я свого часу додумалася до цього, замість того щоб видряпувати безглузді картинки бобрів для незнайомця!..

— Ла-ла-ла, — досі бурмотів Тегумай, насупивши брови. — От, лиха година!

— …Я могла б завиграшки намалювати "Ші", — знай собі цокотіла Теффі, — й зобразила б твій багор зовсім зламаним — ось таким!

І вона намалювала таке.

— О, те що треба! — розцвів татко, вправно домальовуючи решту. — Справжнісіньке "Ла", й не схоже на жоден з інших знаків.

— Переходимо до "Йа", — квапився Тегумай. — Ага, ми це зробили раніше. Добре, займемося "мару". М-м-м… Рот повністю закритий, губи міцно стиснуті…

І він зобразив таке.

— Потім відкритий рот коропа. Виходить, "Ма-ма-ма"! А як, зайчику, бути з "Р-р-р"?

— Звучить надто грубо і різко, — почухала підборіддя Теффі, — немов вищить твоя пилка з акулячих зубів, коли ти вирізаєш дошку для човна.

— Маєш на увазі дуже гостре приблизно оце? — накидав нові контури тато.

— Точно, — підтвердила доня. — Проте нам не потрібні всі ці зубчики, залиш тільки два.

— Та й одного достатньо, — вирішив Тегумай. — Якщо з гри вийде щось путнє, чого мені вельми хотілося б, то чим простішими будуть наші рисунки, то легше вони сприйматимуться.

І батько намалював таке.

— Ну ось, готово, — заявив він, стоячи на одній нозі. — Я зображу їх в один ряд, ніби зграйку рибок.

— Може, незайве втулити між словами якусь паличку, аби вони не терлися одне об одне й не штовхалися, наче коропи?

— Розумниця! — вражено видихнув Тегумай. — Справді, певний інтервал[77] виглядатиме тут доречним.

Та зрештою, неабияк збуджений, татусь вивів усю фразу на великому новому шматку березової кори, зовсім знехтувавши першими у світі пробілами.

— Шу-йа-лас йа-мару, — прочитала вголос звук за звуком Теффі.

— На сьогодні досить, — категорично вирік батько, — адже моя донечка, певно, стомилась. Не засмучуйся, скінчимо завтра; і тоді нас пам'ятатимуть протягом багатьох-багатьох років, навіть після того, як найбільші дерева, що ти їх бачиш, усі будуть порубані на дрова.

Тож вони пішли додому і весь вечір просиділи коло вогнища, наносячи на закоптілій стіні різноманітні "йа", "йо", "шу" та "ші" й раз у раз перешіптуючись, пирхаючи та давлячись сміхом, поки мати не почала звично бурчати:

"Вочевидь, Тегумаю, ти нічим не кращий за Теффі".

— Будь ласка, не звертай уваги, — обернулася до неї донька. — Це, дорога матусю, всього лишень наша дивовижна таємниця, і ми обов'язково розповімо тобі про неї, коли вона буде повністю готова. Однак, будь ласочка, не питай нічого зараз, бо я не втримаюся.

І мудра мама тактовно змовчала.

Ранком наступного дня, який обіцяв бути напрочуд погожим, Тегумай ще вдосвіта спустився до ріки Вагай, аби спокійно поміркувати щодо нових зображень звуків. А Теффі, прокинувшись, майже одразу помітила значки "Йа-лас" (Вода закінчується), написані крейдою на боці великої кам'яної діжки, що стояла біля печери.

— Отакої! — набурмосилося дівча. — Виявляється, від цих звукових малюнків буває і серйозний клопіт! Все одно, ніби тато щойно особисто прийшов сюди та звелів мені наносити матусі більше води для готування їжі.

Проте вона сходила з берестяним відром до джерельця, яке дзюрчало позаду їхньої оселі, й наповнила діжку по вінця, а потім

майнула на річку, де, знайшовши татуся, легенько скубнула його за ліве вухо, що дозволялося їй робити при добрій поведінці.

— Ну, давай творити, — підморгнув батько.

І обоє провели чудовий, насичений цікавими подіями день, перериваючись тільки заради смачного обіду та двох веселих, з неодмінним борюканням, ігор. Коли добралися до "Т", Теффі слушно зауважила, що і її, і тата, і мами імена починаються з цього звука й тому варто зобразити щось на зразок їхньої родини, члени якої взялися за руки. І все б нічого, якби малювати довелося два-три рази, та коли дійшло до шостого й сьомого варіантів, рисунок ставав дедалі грубішим, поки від нього залишився власне сам худючий довгий глава сімейства з витягнутими руками, аби тримати дружину й донечку. По цих трьох малюнках ви можете відстежити процес вищезгаданих змін.

Більшість майбутніх знаків мали виглядати надто вже вишуканими, щоб починати з них, особливо натщесерце, але в міру того, як їх наносили на берест знову й знову, обриси ставали дедалі чіткішими й простішими, аж доки Тегумай визнав новотвори практично ідеальними.

Для звука "З" змію розвернули в інший бік, щоб продемонструвати, що у зворотному напрямку вона сичить ніжно й лагідно; для "Е", яке потрапляло на рисунки доволі часто, обрали звичайну петельку; для "Б" основою послужили зображення бобра, священного для тегумайського племені звірка; для неприємного носового "Н" тато з донею чималу годину просто малювали носи, поки не впріли; для енергійного "Ґ" непогано підійшов рисунок пащі великої озерної щуки; багато в чому схожим, із додатком у вигляді багра позаду щучого рота, вийшов малюнок для кострубатого, складного "К", а ще кожен зобразив невеличку ділянку звивистої річки Вагай для елегантного, ледве вловимого "В"[78]. І так поступово вони придумали рисунки всіх потрібних їм звуків, склавши повністю первісну абетку.

Минуло не одне тисячоліття, і після численних намагань спробувати використовувати також інші варіанти писемності більшість людства знову повернулася до старого, доброго, легко зрозумілого алфавіту — A, B, C, D, E, F, G… — а також його різновидів для того, аби всі любі та найдорожчі, щойно досягнувши належного віку, вчилися грамоти. Втім, я завжди пам'ятаю про Тегумая Бопсулая, Теффімай Металумай і Тешумай Тевіндроу, її дорогеньку матусю, та неймовірні події тих далеких днів, котрі трапилися на берегах величної ріки Вагай.

Чи не найпершою справою Тегумая після появи абетки було виготовлення чарівного алфавітного намиста з усіх літер, яке мало вічно зберігатись у тегумайському храмі. Усі члени племені принесли свої найкоштовніші намистини і красиві речі, а Теффі з батьком знадобилося цілих п'ять років, щоб завершити працю. Це малюнок згаданого магічного намиста, для нитки якого взяті найчудовіші та найміцніші жили північного оленя, скріплені тонкою мідною дротиною.

Якщо починати згори, то першою була стара срібна намистинка, що належала головному жерцеві племені, наступними йшли три чорні перлини, потім — глиняна намистина (блакитно-сіра), за нею — ґуляста золота намистина, подарована сусіднім племенем, яке, у свою чергу, одержало її з Африки, хоча насправді вона, ймовірно, була індійською; далі — довга скляна африканська намистина з пласкими гранями (воєнний трофей племені тегумай), ще далі — дві глиняні намистини (біла й зелена) з цяточками на одній та з цяточками і смужечками на іншій; опісля — три досить щербаті бурштинові намистини; затим — три глиняні (червоно-білі), дві з цятками, більша ж, що посередині, із зубчастим візерунком. Потім починаються літери, а між ними — маленькі білуваті глиняні намистини з мініатюрною копією кожної. Ось ці літери:

A — видряпана на зубі. (Гадаю, той належав лосеві.)

B — священний бобер племені тегумай на зірково-смугастому клаптику.[79]

C — перлинна мушля устриці — усередині спереду.

D — швидше за все, один із видів мушлі мідії — зовні спереду.

E — жмутик сріблястого дроту.

F — зламана, але те, що від неї зосталося, це частинка оленячого рогу.

G — намальована на шматочку дерева. (Намистина за нею — це маленька мушля, а не глиняна намистинка. Я не знаю, чому вони так зробили.)

H — різновид великої коричневої мушлі каурі.[80]

I — внутрішня частина довгої мушлі, відшліфованої вручну. (Тегумай витратив на її шліфування три місяці.)

J — риболовний гачок із перламутру.

L — зламаний багор зі срібла. (Безперечно, за J має йти K, проте якось коралі розсипалися, і їх не зовсім правильно зібрали.)

K — тонкий уламок відшліфованої кістки, натертий чорною фарбою.

M — зображена на блідій сірій мушлі.

N — шматочок того, що називається порфіром[81], із видряпаним на ньому зображенням носа. (Тегумай полірував цей камінь п'ять місяців.)

O — частинка мушлі устриці з отвором посередині.

P і Q відсутні. Вони загубилися давно, під час великої війни, і плем'я полагодило намисто за допомогою висушених кілець, що містяться на хвості гримучої змії, а власне оригінальних літер ніхто досі не знайшов. (До речі, так з'явилося англійське прислів'я You must mind your P's and Q's — "Ти повинен стежити за своїми P і Q"[82].)

R — зрозуміло, звичайний акулячий зуб.

S — маленька сріблясta змійка.

T — кінчик маленької кісточки, відполірованої та блискучої.

U — ще один шматочок мушлі устриці.

V — схоже, його спіткала доля P і Q.

W — звивистий шматочок перламутру, знайдений усередині великої перламутрової мушлі й відпиляний дротиною, яку поперемінно опускали у пісок і воду. (Теффі витратила півтора місяця на його шліфування та свердління дірочок.)

X — срібна дротина, скріплена посередині необробленим гранатом[83]. (Гранат знайшла Теффі.)

Y — хвіст коропа зі слонової кістки.

Z — шматочок агата[84] у формі дзвіночка, помічений смужками у вигляді "Z". Змію "Z" зробили з однієї з таких смужок, вибравши м'який камінь і втерши червоний пісок та бджолиний віск. Саме всередині дзвіночка ви бачите глиняну намистинку, яка відтворює літеру Z.

Це всі літери.

Наступна намистина — маленька, кругла, зеленувата грудочка мідної руди, потім — грудочка необробленої бірюзи, за нею — не оброблений золотий самородок, що його називають водним золотом; далі — схожа на диню глиняна намистинка (біла з зеленими плямочками). Ще далі йдуть чотири пласких шматочки слонової кістки із цяточками, ніби в доміно, на них; опісля — три кам'яні намистини, дуже потерті; затим — дві з м'якого заліза з доволі іржавими отворами по краях (мабуть, вони були чарівними, оскільки виглядають цілком звичайними), і врешті — стародавня африканська намистина, схожа на скло — синьо-червоно-біло-чорно-жовта. Завершує композицію петелька, призначена для великого срібного ґудзика на іншому кінці, й це все.

Я вельми старанно перемалював коралі. Вага намиста — один фунт і сім з половиною унцій (отже, було доволі важкеньким). Чорна закарлючка позаду вставлена тільки заради того, аби намистинки та інші речі виглядали привабливішими.

Краб, який бавився з морем

Це, любі мої, трапилося задовго до старовинних-давніх часів, а саме у дні зародження світу. Якось в один із таких перших днів верховний чарівник узявся за справи. Спочатку він створив Землю, невдовзі — Море, а потім зібрав усіх тварин і загадав їм гратися.

— У що ж нам гратись, о верховний чарівнику? — спитали звірі.

— Я вам поясню, — пролунало у відповідь.

Підізвавши слона — єдиного на той момент, — він звелів:

— Грайся у слона.

І слон — єдиний на той момент — став гратися.

Далі чаклун покликав бобра — єдиного на той момент — та запропонував йому гратися в бобра. І бобер — єдиний на той момент — став гратися.

Згодом чародій гукнув корову — єдину на той момент — і запропонував їй гратися в корову. І корова — єдина на той момент — стала гратися.

Відтак чарівник поманив черепаху — єдину на той момент — і запропонував їй гратися в черепаху. І черепаха — єдина на той момент — стала гратися.

Словом, поступово чарівник поспілкувався з усіма тваринами, птахами й рибами, визначивши кожному спосіб гри.

І вже надвечір, коли, проживши черговий день, люди й інші земні створіння починають відчувати втому, прийшов чоловік ("Зі своєю маленькою донечкою?" — "Так, зі своєю улюбленою маленькою донечкою, яка сиділа у нього на плечі[85]") й поцікавився:

— Що це за гра така, о верховний чарівнику?

І відповів сивий чаклун:

— О сину Адама, це гра у Великий початок, але ти надто розумний для неї.

Чоловік шанобливо вклонився:

— Твоя правда, я надто розумний для цієї гри, та все ж зроби, аби всі звірі корилися мені.

Ну а поки обоє розмовляли, краб на ім'я Пау Амма, чия черга ось-ось мала надійти, тишком-нишком подався в бік моря і щез у його хвилях, міркуючи при цьому так:

— Я сам собі бавитимусь на морському дні, й не буду підкорятися жодному синові Адама.

Ніхто не помітив утікача за винятком маленької дівчинки, що сиділа на плечі чоловіка. А гра тривала, аж доки всі тварини одержали належні вказівки. Тоді верховний чарівник обтрусив руки й вирушив світом, щоб подивитися, чим займаються звірі.

Він пішов на Північ, мої любі, виявивши там слона — єдиного на той момент, — який своїми бивнями розривав новостворену, спеціально для нього підготовлену, землю і витоптував її своїми масивними ногами.

— Кун? — спитав єдиний на той момент слон, що означало: "Так?"

— Пая кун, — схвально кивнув головою чаклун, що означало: "Хай буде так".

Він дихнув на кам'яні брили та земляні грудки, вибрані слоном, і вони стали Гімалайськими горами[86], які ви можете знайти на карті.

Далі чарівник попрямував на Схід[87], виявивши там корову — єдину на той момент, — яка мала пастись на спеціально для неї підготовленій луці. Щоправда, корівчина встигла навідатися ще й до сусіднього лісочка, ум'явши всю його рослинність, і тепер спочивала, меланхолійно пережовуючи зелену жуйку.

— Кун? — стрельнула вона очима.

— Пая кун, — заспокоїв чародій, а сам дихнув спочатку на голу землю, якою пройшовсь невтомний язик корівки, потім — на місце, де та

лежала, й утворив таким чином Велику Індійську пустелю і пустелю Сахара[88]. Їх ви теж можете знайти на карті.

Згодом він узяв курс на Захід, виявивши там бобра — єдиного на той момент, — який будував гаті уздовж гирла широких річок, спеціально для нього підготовлених.

— Кун? — промимрив стомлений гризун.

— Пая кун, — відповів чаклун, а сам дихнув на повалені стовбури дерев і на тихі води, внаслідок чого виникли болотисті низини Флориди[89], що їх теж ви можете знайти на карті.

Врешті верховний чарівник подався на Південь, виявивши там черепаху — єдину на той момент, — яка кігтями своїх лап завзято греблась у піску, спеціально для неї підготовленому. Високо злітаючи, піщані крупинки і камінці плюскалися далеко в море.

— Кун? — проскрипів її голос.

— Пая кун, — задоволено усміхнувся чарівник, а сам дихнув на піщинки й камінчики, що впали у морську гладінь, і вмить з'явились мальовничі острови Борнéо[90], Целéбес[91], Сумáтра, Ява й решта островів Малайського архіпелагу[92], який ви так само можете знайти на карті!

Незабаром чарівник зустрів на березі річки Перак[93] того самого чоловіка й окликнув його:

— Агов, сину Адама, чи всі тварини підкоряються тобі?

— Так, — відповів той.

— І вся Земля тобі підкоряється?

— Так, — визнав він.

— І все Море тобі підкоряється?

— Ні, — зітхнув чоловік. — Один раз удень та раз уночі море заповнює річку Перак і жене прісну воду углиб джунглів, підтоплюючи мою оселю; знову ж таки, один раз удень та раз уночі воно відступає, забираючи з собою всю річкову воду, внаслідок чого лишається самісінький мул, а моє каное[94] перекидається. Це ти загадав йому гратися так?

— Не я, — заперечив чаклун. — То якась нова, погана гра.

— Дивись! — вигукнув чоловік.

А в цей час море велично хлинуло в гирло річки Перак, погнавши назад річкову воду, яка вийшла з берегів і затопила далеко вглиб темно-зелену гущавину джунглів, сягнувши хатини чоловіка.

— Щось не те, — спохмурнів чародій. — Готуй-но, друже, своє каное. Треба з'ясувати, хто це бавиться з морем.

Обоє сіли в човен, куди влізла й маленька дівчинка. Чоловік захопив кріс, кривий, гнутий гостролезий кинджал, і вони рушили. Море вже почало відступати, й каное блискавично, ніби його тягнули за мотузку, пролетіло повз південно-західне узбережжя півострова Малакка та острів Бінтан.

Потому верховний чарівник звівся і крикнув:

— Агов, звірі, птахи й риби, що пройшли через мої руки на початку славетних справ і котрих я навчив відповідної гри! Хто серед вас бавиться з морем?

— О верховний чарівнику! — озвались усі звірі, птахи й риби. — Ми, і навіть діти наших дітей, граємо лише в ігри, яких навчив ти. Але ніхто з нас не бавиться з морем.

Над морським безмежжям саме зійшов повний місяць, і чародій спитав горбатого діда, який сидить на нічному світилі, плетучи рибальську сітку, що нею він рано чи пізно збирається вловити увесь світ:

— Агов, місяцевий рибалко! Це ти бавишся з морем?

— Ні, — відповів дідусь. — Я плету сіть, якою сподіваюсь зрештою упіймати весь світ, та я не бавлюся з морем.

І він продовжив свою роботу.

На місяці був ще й пацюк, який завжди перегризає сітку старого рибалки, щойно вона майже готова, тож чародій звернувся до нього:

— Агов, місяцевий пацюче! Це ти бавишся з морем?

Щур зневажливо пирхнув:

— Я без того надто зайнятий перегризанням сіті, що її плете цей дідуган; не до гри мені з морем.

І він продовжив своє заняття.

Нараз подало голос дівча, витягнувши малі, гладенькі, смагляві рученята, прикрашені чудовими браслетами з білих мушель:

— О верховний чарівнику! Коли мій татусь розмовляв із тобою під час зародження світу, а я сиділа на його плечі, поки тварини навчалися їхніх ігор, якийсь неслухняний звірок сховався у морі, не дочекавшись твоїх порад.

Чарівник ласкаво погладив доньку чоловіка по голівці:

— Наскільки мудрі маленькі діти, котрі бачать і мовчать! Як виглядав той звірок?

Дівчина кумедно наморщила лоба:

— Він був круглий і плаский, пересувався бочком; його очі на підставочках, а спина вкрита панциром.

Чародій не приховував задоволення:

— Які мудрі маленькі діти, що говорять правду! Так ось куди подівся Пау Амма. Подайте-но мені весло.

Він узяв весло, але воно не знадобилось, бо течія мірно несла човен повз усі острови, аж доки шукачі досягли місця, яке іменують Пусат-Тасек, Серце Моря, де лежить гігантська впадина, що простягається до самого центру Землі, а в ній росте дивовижне дерево Пау-Джангі[95], на якому зріють чарівні здвоєні горішки. Маг занурив руку по плече у глибоку теплу воду й під коренями того дерева намацав широку крабову спину. Від цього дотику Пау Амма смикнувся, і водний рівень піднявсь, як піднімається вода у мисці, якщо туди опустити долоню.

— Ага! — переконався верховний чарівник. — Тепер я знаю, хто бавився з морем.

І він гукнув:

— Пау Аммо, що ти робиш?

Сидячи на глибині, краб неохоче буркнув:

— Раз удень і раз уночі я виходжу на пошуки їжі, й раз удень та раз уночі я повертаюсь. Дай мені спокій.

На що чародій зауважив:

— Послухай-но, Пау Аммо, коли ти виходиш зі своєї печери, морські води виливаються у Пусат-Тасек і береги всіх островів оголюються; тож дрібна риба гине, а раджа Моян Ка́бан, цар слонів, бруднить свої ноги в багнюці. Коли ти знову осідаєш у Пусат-Тасеку, морські води піднімаються, затоплюючи половину острівців та ще й заливаючи людську хатину, а раджа Абдулла, цар крокодилів, захлинається солоною водою.

Сидячи на глибині, краб бундючно всміхнувся:

— От не знав, що я такий могутній! Однині виходитиму сім разів на день, аби вода ніколи не вгамовувалася.

У свою чергу чародій сказав:

— Я не можу змусити тебе грати у гру, що тобі призначалась, Пау Аммо, оскільки із самого початку ти втік від мене; але якщо не боїшся, то виходь, і ми спокійно поговоримо.

— Я не боюся, — зухвало процідив краб і через хвилину виринув на морському плесі, посрібленому місячним сяйвом.

Ніхто у світі не був більшим, аніж Пау Амма, не звичайний краб, а цар усіх крабів. Лівий бік міцного панцира торкався західної піщаної коси острова Калімантан, а правий — східного берега півострова Малакка. На

зріст він був вищим за дим трьох вулканів! Коли краб ліз по гілках дивовижного дерева, то ненароком обірвав один із великих здвоєних горішків, що повертають людям молодість. Дівчинка помітила плід, який, гойдаючись на хвилях, пропливав повз каное, виловила його і спробувала розколоти своїми маленькими золотими ножицями.

— Ну, шановний, — під'юджив чарівник чванька, — давай, почаклуй, аби продемонструвати, що ти справді чогось вартий.

Пау Амма заходився гнівно витріщати очі й загрозливо ворушити кінцівками, проте тільки розбурхав море, адже хоч і був царем, та все ж лише крабом.

— Тож не такий ти вже й могутній, — засміявсь чародій. — А зараз спробую я.

Чаклун зробив ледь помітний жест лівою рукою, точніше, мізинцем лівої руки, й, — уявіть, любі мої, твердий блакитно-зелено-чорний панцир краба відділився, наче горіхова шкаралупа, і Пау Амма постав зморшкувато-драглистим, як ті маленькі краби, що ви їх інколи знаходите на березі.

— Ти й справді могутній, — глумливо зауважив чарівник. — То, може, попросити чоловіка розрізати тебе крісом? А мо' послати по раджу Мояну Ка́бана, царя слонів, щоб він проштрикнув тебе своїми бивнями, чи гукнути раджу Абдуллу, царя крокодилів, аби той перекусив тебе навпіл?

— Мені соромно, — хрипло видавив Пау Амма. — Поверни мій твердий панцир і відпусти назад у Пусат-Тасек, а я виходитиму тільки раз удень та раз уночі в пошуках їжі.

— Е, ні, — заперечив чудесник, — я не віддам тобі панцира, бо ти продовжуватимеш рости, ставатимеш дедалі гоноровішим та сильнішим, і, може, забудеш власну обіцянку й знову бавитимешся з морем.

— Що ж мені робити? — заскімлив Пау Амма. — Я надто великий і почуватимусь захищеним лише в Пусат-Тасеку. А якщо отак піду куди інде, мене з'їдять акули. Навіть якщо я сховаюся в Пусат-Тасеку, то хоч і вцілію, але, не маючи змоги вийти зовні по їжу, помру з голоду.

Краб химерно снував ногами і жалібно схлипував.

— Послухай-но, Пау Аммо, — звернувся до нього верховний чарівник. — Нагадую, що марно змушувати тебе грати у гру, яка тобі призначалась, оскільки з самого початку ти втік від мене; та якщо погодишся, то в моїй владі зробити так, аби кожен камінь, кожна нірка, кожен жмутик водоростей в усіх морях завжди був для тебе і твоїх дітей надійною схованкою.

— Це добре, — пожвавішав Пау Амма, — однак я ще вагаюся. Глянь, он чоловік, який тоді розмовляв з тобою. Якби він не відволік твоєї уваги, то мені не набридло б чекати, я не втік би і нічого цього не трапилося. Що людина зробить для мене?

— Якщо хочеш, — сказав чоловік, — я зроблю так, щоб домівкою для тебе та твоїх діток були і морська глибочінь, і тверда земля, аби ти міг переховуватися не лише в морі, а й на суші.

Проте Пау Амма продовжував зволікати:

— Я ще не наважуюся. Глянь, он мала́, котра бачила, як я тікав. Якби вона одразу про це сказала, то верховний чарівник покликав би мене назад. Що донька людини зробить для мене?

— Ось я їм смачний горіх, — сказала дівчинка. — Якщо хочеш, дам тобі чарівні ножиці, дуже гострі й міцні, щоб ти і твої діти завжди могли ласувати кокосовими горіхами, коли виходитимете на берег з моря. Крім того, цими ножицями ти зможеш вирити для себе схованку, коли поряд

не буде камінчика або нірки. А як земля виявиться надто твердою, то за їх допомогою зумієш вилізти на дерево.

— Я ще сумніваюся, — гнув своє краб, — бо якщо моє тіло буде м'якеньким, ці дари не допоможуть мені. Ліпше, о верховний чарівнику, поверни панцир, і я гратиму в твою гру.

— Добре, Пау Аммо, — змилостився чародій, — одержиш панцир, але на одинадцять місяців. На дванадцятий же місяць щороку він знову втрачатиме міць, аби нагадувати тобі й твоїм дітям, що я майстерно чаклую, і тримати тебе в покорі. Інакше, мені здається, вміючи пересуватись у воді й на суші, ти дуже зазнаєшся, а маючи змогу лазити по деревах, розколювати горіхи та рити нірки своїми ножицями, станеш дуже жадібним.

Краб трохи поміркував і врешті зиркнув з-під лоба:

— Я вирішив прийняти ваші дари.

Тоді чудесник зробив ледь помітний жест правою рукою, точніше, усіма п'ятьма пальцями правої руки, й — уявіть, мої любі, — Пау Амма почав швидко зменшуватися, аж поки перетворився на невеличкого зеленуватого краба, який плавав біля човна, розпачливо волаючи тоненьким голоском:

— Дайте мені ножиці!

Дівчинка підхопила його смаглявенькою долонькою, посадила на дно каное і вручила ножиці, після чого Пау Амма заходився відкривати, закривати їх, клацати ними, махаючи в повітрі, зі словами:

— Я можу їсти горіхи! Я можу розколювати шкаралупу! Я можу рити ямки! Я можу лазити по деревах! Я можу дихати повітрям! Я можу знайти

схованку під кожним камінцем! От не знав, що я такий всебічно обдарований! Кун?

— Пая кун, — не втримав посмішки чаклун, благословляючи його.

І маленький краб ковзнув з борта човна у воду. Однині цей манюня міг знайти захист під сухим листочком на березі або під порожньою мушлею в морі.

— Ну що, ніби непогано? — спитав верховний чарівник.

— Угу, — мугикнув чоловік. — Але гребти назад буде важкувато. Якби ми зачекали, доки Пау Амма вийде з Пусат-Тасека, а згодом повернеться, то вода сама донесла б нас додому.

— Овва! Виявляється, ти ледар, — скрушно хитнув головою чарівник. — Тож і твої діти будуть лінивими, найледачішими людьми в усьому світі; тому їх назвуть малайцями, тобто лінюхами.

Потім він витягнув палець у бік місяця і гукнув:

— Агов, рибалко! Ось людина, яка надто ледача, щоб самій веслувати. Відтягни її каное своєю сіткою.

— Ні-ні! — втрутився чоловік. — Якщо мені вже судилося до кінця моїх днів жити ледачим, то хай море завжди двічі на день працює на мене. Тоді не доведеться гребти.

Чудесник дзвінко розсміявсь:

— Пая кун.

Тут місяцевий пацюк припинив гризти сітку, а старий опустив її якомога нижче до морської поверхні й потягнув усе глибоководне море повз острів Бінтан та південно-західне узбережжя півострова Малакка, доки каное знову не досягло гирла річки Перак.

— Кун? — почувся голос згори.

— Пая кун, — вдячно махнув рукою чаклун дідові. — Гляди ж, відтепер тягай море двічі на день і двічі на ніч, щоб малайські рибалки не мали потреби гребти. Та не перестарайся, бо я зачарую тебе так само, як Пау Амму.

Далі вони піднялися вгору річкою і пішли спати, любі мої.

А зараз слухайте уважно!

З того дня і донині Місяць змушує море рухатися вперед-назад, спричинюючи явища, які ми називаємо припливами й відпливами. Інколи місяцевий рибалка дозволяє собі певну недбалість, і тоді або виникає повінь, або вода стоїть досить низько; та зазвичай свої обов'язки він виконує сумлінно, адже остерігається гніву чаклуна.

А Пау Амма? Якщо ви вийдете на берег, то можете побачити, як його дітки риють для себе схованки під кожним камінчиком і під кожним жмутиком водоростей на піщаній мілині. Ще ви матимете змогу спостерігати, як вони клацають маленьким ножицями. А в деяких країнах світу краби справді живуть на суші й лазять по пальмах та їдять кокоси (пам'ятаєте обіцянку дівчинки?). Проте раз на рік усі нащадки Пау Амми повинні скинути тверді панцири, залишаючись із м'якенькими тільцями. Це їм нагадування про могутність верховного чарівника. У жодному разі не варто вбивати чи ловити малюків тільки через те, що дуже давно старий цар крабів поводився не найкраще.

До речі! Діти Пау Амми страшенно не люблять, коли їх витягують із маленьких Пусат-Тасеків, аби принести додому в баночках. Саме тому вони намагаються ущипнути вас своїми клешнями. Так вам і треба, бо не чіпайте!

Кіт, який гуляв сам по собі

Нашорошуйте вушка і слухайте уважно; то відбувалося… то сталось… словом, то трапилося, мої любі, коли свійські тварини були ще дикими. Собака був диким, кінь був диким, корова була дикою, вівця була дикою, свиня була дикою, і вони самотньо — дикі-предикі, наскільки це тільки можливо, — блукали дикою місцевістю, вкритою вологими незайманими лісами. Та найдикішим серед диких звірів був кіт, який гуляв сам по собі й бродив де заманеться.

Чоловік, звичайно, також був диким, справжнісіньким первісним дикуном. І нізащо б йому не одомашнитися, якби не зустріч із жінкою. Та досить швидко дала зрозуміти, що її зовсім не приваблює звичний для нього дикий спосіб життя. Тому вона хутко підшукала пристойну суху печеру, здатну замінити купи вологого листя, на яких доводилося ночувати досі; посипала долівку чистим піском, розвела углибині нової оселі чудове багаття, завісила вхід висушеною шкурою дикого коня, хвостом донизу, і сказала:

— Витирай-но, любий, ноги, заходячи, бо тепер у нас буде власне господарство.

Цього вечора, любі мої, вони їли смажену на жаринах печеню з дикого барана, приправлену диким часником та диким перцем; дику качку, начинену диким рисом і здобрену насінням дикого пажитника й диким коріандром[96]; висмоктували кістковий мозок із кісток диких биків і ласували дикими вишнями й дикими гренаділами[97]. Опісля чоловік, неймовірно щасливий, захропів біля кострища, жінка ж сіла розчісувати своє волосся. Згодом вона узяла велику масну баранячу лопатку й

почала пильно вдивлятись у химерні розводи на ній. А трохи пізніше хазяйка печери підкинула хмизу в багаття і заходилася ворожити, виспівуючи першу чаклунську пісню у світі.

Десь о тій порі зібралися всі дикі тварини разом на краю вологого дикого лісу, звідки мали змогу з тривогою спостерігати за мерехтливими відблисками вогню, дивуючись, що воно могло б означати.

Нараз дикий кінь ударив копитом об землю і гучно форкнув:

— О мої друзі, о мої недруги! Навіщо чоловік та жінка запалили цей яскравий вогонь у цій великій печері? Яка небезпека криється в тому для нас?

У свою чергу дикий собака задер носа, винюхуючи аромат смаженої баранини, і сказав:

— Я схожу дізнаюсь, а потім розповім; пахне принаймні смачно. Коте, гайда зі мною!

— Е, ні, дзуськи, — ліниво зронив той. — Я кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Чого б це раптом іти з тобою?

— Ну, відтепер ми більше не товариші, — рішуче заявив пес і потрусив у бік печери.

Та не встиг пес одійти далеко, як кіт буркнув сам до себе:

— Я ж броджу де заманеться, то чому б, власне, й мені не піти глянути, а коли повертатися — сам вирішу.

Тож він обережно, дуже обережно, прокрався за собакою та сховавсь поблизу, аби все було чутно.

Між тим пес відгорнув писком завісу і став удихати чудовий запах смаженини. Жінка, чаклуючи над баранячою лопаткою, почула шерех за спиною.

— Ось і перша звірина з дикого лісу, — усміхнулась вона. — Чого тобі треба?

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — пролунало у відповідь, — що це так смачно пахне в дикому лісі?

Тоді жінка взяла кістку й кинула її собаці:

— На, покуштуй.

Пес умить згриз гостинця, який здався йому найсмачнішим з усього того, що потрапляло на зуб раніше.

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — стікаючи слиною, видушив він із себе, — дай мені ще.

— Допомагай, дика звірино з дикого лісу, моєму чоловікові полювати вдень і стережи цю печеру вночі, — запропонувала жінка. — За це я даватиму тобі скільки завгодно кісточок.

— Овва! — вразився кіт, слухаючи їхню розмову. — Ця жінка доволі мудра, та все ж не розумніша за мене.

Дикий собака вповз усередину й поклав свою голову на жінчині коліна:

— О мій друже, дружино мого друга, я допомагатиму твоєму чоловікові полювати вдень, а вночі стерегтиму вашу печеру.

— Леле, який бевзь[98] цей пес, — пхекнув кіт і, гонорово виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Прокинувшись, чоловік вражено спитав:

— Що тут робить дикий собака?

— Однині це не дикий собака, а перший друг, — пояснила жінка, — й завжди ним залишатиметься. Візьми його з собою, коли підеш на полювання.

Назавтра під вечір жінка нарізала на заливних луках величезний оберемок свіжої зеленої трави і висушила її біля вогню. Невдовзі довкола попливли духмяні пахощі щойно скошеного сіна. Сама ж господиня сіла біля входу в печеру, сплела з кінської шкури недоуздок[99] і знову почала вдивлятись у баранячу лопатку, виспівуючи другу чаклунську пісню у світі.

А в дикому лісі диких тварин неабияк турбувала доля дикого пса. Зрештою дикий кінь ударив копитом об землю зі словами:

— Я піду дізнаюся, чому це дикий собака не вертається. Коте, гайда зі мною!

— Е, ні, дзуськи, — солодко позіхнув той. — Я кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Чого б це раптом іти з тобою?

А втім він обережно, надзвичайно обережно, прокрався до гроту і сховався поблизу, аби все було чутно.

Вловивши ходу дикого коня, який вряди-годи спотикався через довгу гриву, жінка усміхнулася:

— Ось і друга дика звірина з дикого лісу. Чого тобі треба?

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — пролунало у відповідь, — негайно признавайся, де дикий собака?

Розсміялася вголос хазяйка печери й, заглядаючи в баранячу лопатку, припустила:

— Не по дикого пса прийшла ти, дика звірино з дикого лісу, а заради цієї божественної трави.

І дикий кінь, поволі ступаючи вперед і спотикаючись через довгу гриву, збентежено зітхнув:

— Твоя правда; дозволь її скуштувати.

— Нахили голову, дика звірино з дикого лісу, й носи те, що я тобі дам, — запропонувала жінка. — Натомість тричі на день ти їстимеш цю чудову траву.

— Вона таки справді розумниця, — визнав кіт, слухаючи їхню бесіду, — та все ж їй далеко до мене.

Кінь покірно схилив голову, приймаючи недоуздок, а відтак дихнув на ноги жінки і сказав:

— О моя господине, дружино мого господаря, я буду твоїм слугою за цю чудову траву.

— Цей не кращий, — презирливо мовив кіт і, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Повернувшись додому в супроводі собаки, який ніс здобич, чоловік приголомшено спитав:

— Що тут робить дикий кінь?

— Однині це не дикий кінь, а перший слуга, — пояснила жінка, — який завжди нас перевозитиме з місця на місце. Сідлай його, вирушаючи полювати.

Наступного дня до печери посунула й дика корова, задерши голову, щоб її дикі роги не чіплялися за гілки первісних дерев. Певна річ, кіт учепився за нею, хоча майже не сумнівався щодо повторення вчорашньої історії з сіном. Вислухавши зі звичної схованки обіцянку корови давати жінці своє молоко навзамін чудової трави, він, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу. Проте нікому нічого не розповів.

Повернувшись додому в супроводі собаки, який ніс здобич, чоловік, зіскочивши з коня, здивовано спитав:

— Що тут робить дика корова?

— Однині це не дика корова, а наша годувальниця. Завдяки їй ми завжди матимемо добірне молоко, а я дбатиму про неї, поки наші перший друг та перший слуга будуть на полюванні.

Ще через день, не дочекавшись якої-небудь іншої тварини, котра наважилась би завітати до людей, кіт прогулявся в напрямку печери наодинці.

У світлі вогню він розгледів господиню, що саме доїла корову, і відчув запах теплого молока.

— О мій ворогу, дружино мого ворога, — якомога грізніше нявкнув кіт, — куди поділася дика корова?

— Паняй туди, звідкіля прийшла, дика звірино з дикого лісу, — усміхнулася жінка, — бо я вже заплела своє волосся та сховала магічну баранячу лопатку; нам більше не потрібно ні друзів, ні слуг у нашій печері.

— А я не друг і не слуга, — з гідністю пролунало у відповідь. — Я кіт, який гуляє сам по собі, і мені заманулося ввійти до вашої печери.

— Чому ж ти не зайшов із першим другом першого вечора?

— Либонь, пес уже встиг намолоти дурниць про мене? — роздратовано пирхнув кіт.

— Ти кіт, який гуляє сам по собі і бродить де заманеться, — вже вголос засміялася жінка. — Ти не друг і не слуга; це твої слова. Тож і йди звідси бродити де заманеться.

Кіт удав із себе засмученого:

— То я нікóли не зайду до печери? Ніколи не грітимуся біля вогню? Ніколи не питиму тепленького біленького молочка? Така розумниця та ще й чарівна красуня не може бути жорстокою навіть до кота.

— Я знала, що розумна, — господиня ледь зашарілася, — але не здогадувалася, що вродлива. Добре, давай умовимось. Якщо я хоча б раз похвалю тебе, то ти зможеш заходити до печери.

— А якщо похвалиш мене двічі? — хитрувато спитав кіт.

— Цього не буде, — відверто веселилася жінка. — Та якщо раптом усе ж станеться, то ти зможеш сидіти біля вогню.

— А якщо тричі?

— Та не буде цього, — вже схлипувала хазяйка. — Та якщо раптом усе ж станеться, то ти зможеш пити тепленьке біленьке молочко тричі на день до віку вічного.

Отже, кіт вигнув спину й урочисто промовив:

— Хай завіса на вході в печеру, багаття в її глибині та молочні горнятка, що стоять позаду вогню, запам'ятають сказане моїм ворогом, дружиною мого ворога.

І він, незалежно виляючи пухнастим хвостом, подався назад своїми дикими стежинами до вологого дикого лісу.

Увечері дружина нічого не розповіла чоловікові, бо остерігалась осуду свого вчинку.

Кіт зник надовго, і жінка з часом зовсім забула про нього. Лише кажан, іще один мешканець печери, котрий зазвичай висів догори ногами під стелею, знав, де той ходить, і щовечора літав до нього зі свіжими новинами.

Якось під вечір він повідомив:

— У печері нещодавно з'явилося дитинча; таке рожевеньке, пухкеньке, маленьке, і жінка його дуже любить.

— Он як, — стрепенувся кіт, — а що ж любить дитинча?

— Усе м'яке та приємне на дотик. Особливо йому подобається засинати, тримаючи щось тепле у своїх рученятах. І ще любить, аби з ним бавились.

— Ага, — пожвавішав кіт. — Схоже, мій час настав.

Наступної ночі кіт прокрався поближче до печери, зачекав ранку, аж поки чоловік, собака й кінь рушили на лови. Жінка заходилася готувати їжу, а малюк рюмсав та відволікав маму. Тож вона винесла його надвір і вручила жменю круглячків[100], щоб грався, але дитя продовжувало вередувати.

У цей момент, вибравшись зі сховку, кіт м'якенькою подушечкою своєї лапи легенько торкнувся щічки немовляти, яке одразу радісно загу́кало. Згодом кіт потерся об пухкенькі колінця дитини й полоскотав її підборіддя хвостом. Малий засміявся, а жінка, почувши це, усміхнулася.

Кажан, що висів догори ногами над входом у печеру, окликнув хазяйку:

— О моя господине, дружино мого господаря і матір госпо́даревого сина, поглянь, як чудово забавляє твого малюка дика звірина з дикого лісу.

— Ох, дякую дикій звірині з дикого лісу, хоч би хто це був, — стомлено озвалася жінка, випростуючись, — адже я дуже заклопотана, а вона мені допомогла.

Тієї ж миті, мої любі, кінська завіса, причеплена хвостом донизу, свідок давньої домовленості, шумно — б-ббух! — упала додолу, і коли господиня повернула її на місце, кіт уже зручно розташувався в печері.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти мене похвалила, отож тепер я можу завжди

сидіти в печері. Але я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Жінка сердито закусила губу, взяла прядку і почала прясти. А синок знову ревів, бо кіт пішов, а мама не змогла заспокоїти крихітку: дитина крутилася, дриґала ніжками й заходилася гіркими сльозами, багряніючи лицем від крику.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — вкрадливо сказав кіт, — прив'яжи трохи нитки до веретенця і катай його долівкою, а я покажу тобі таке диво, що змусить твого карапуза сміятися дужче, ніж він зараз плаче.

— Хай буде по-твоєму, — знесилено махнула рукою жінка, — бо я вочевидь не знаю, чим його розрадити. Однак на жодну похвалу не сподівайся.

Вона прив'язала нитку до маленького глиняного веретенця і пустила долівкою. Кіт одразу метнувся за ним, хапав кігтями, кілька разів перекидався через голову, жбурляв собі за спину, катав задніми лапами, вдавав, що загубив; потім знову накидався на нього, аж доки дитя засміялося дужче, ніж плакало дотепер. Малюк весело совався за котом по всій печері й врешті улігся зморений, обнімаючи живу іграшку рученятами.

— А тепер, — тихенько шепнув кіт, — я заколисуватиму його, щоб немовля не просиналося з годинку.

І він став воркотіти то голосніше, то тихіше, голосніше-тихіше, аж поки дитина міцно заснула. Жінка лагідно глянула на них обох:

— Молодець! Який же ти розумний, котику!

Тієї ж миті, любі мої, дим від багаття вглибині печери, свідок давньої домовленості, заклубочився — п-пуф! — до самісінької стелі, а коли розвиднилося, кіт уже зручно вмостився біля вогнища.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти вдруге мене похвалила, отож тепер я можу завжди сидіти біля кострища. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Ще більше спохмурніла хазяйка, розпустила волосся, підкинула дров у вогонь, дістала магічну баранячу лопатку і почала ворожити, сподіваючись за всяку ціну уникнути випадку, щоб утретє не похвалити кота. Це, мої любі, була не чаклунська пісня, а просто чародійство. І така тиша запанувала в печері, що зі шпаринки наважилося вилізти мишеня, яке побігло долівкою.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — невинно муркнув кіт, — ота мишка — частина твого ворожіння?

— Ай! Звичайно ж, ні! — верескнула жіночка, впустила магічну кістку і напрочуд спритно заскочила на ослінчик, швидко підбираючи своє волосся, аби миша не задерлася по ньому.

— Ага, — облизнувся кіт, спостерігаючи, — а якщо я її з'їм, мені нічого не буде?

— Ні, — відповіла господиня, нервово заплітаючи косу. — Навпаки, я буду тобі вдячна.

Кіт одним стрибком упіймав здобич, і жінка полегшено видихнула:

— Ох, величезне спасибі. Навіть перший друг не такий швидкий, аби ловити мишенят. Ти, мабуть, дуже тямущий.

Тієї ж миті, мої любі, молочне горнятко, яке стояло поблизу вогнища, свідок давньої домовленості, тріснуло — кр-рак! — навпіл, і коли хазяйка сплигнула з ослінчика, кіт уже завзято лизькав із черепка тепле біле молоко.

— О мій ворогу, дружино мого ворога і мати мого ворога, — лукаво зиркнув він, — ось і я. Ти втретє мене похвалила, отож тепер я можу пити молочко. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

Засміявшись, жінка принесла йому цілу миску молока і присіла поряд:

— О коте, твій розум не поступається людському, проте пам'ятай: ти ні про що таке не домовлявся ні з чоловіком, ні з собакою, тому важко передбачити їхню реакцію, коли вони повернуться додому.

— І що з того? — сито мружив очі кіт. — Якщо я маю тепленьке місце біля вогню, тричі на день свіженьке біленьке молоко, то мені геть байдуже, як вони поведуться.

Увечері жінка розповіла все про угоду чоловікові й псу, доки кіт ніжився коло багаття, іронічно посміхаючись.

— Так-то воно так, — мугикнув чоловік, вислухавши дружину, — але він ні про що не домовлявся зі мною, а отже, й з усіма справжніми чоловіками, які житимуть після мене.

Затим господар зняв свої два шкіряні чоботи, узяв невеличку кам'яну сокиру (тобто, три речі), приніс поліно та ніж-різак (разом уже п'ять) і, поставивши їх у ряд, сказав:

— Тепер щодо нашої угоди. Якщо ти не ловитимеш завжди мишей у печері, то я жбурлятиму в тебе ці п'ять предметів, хай де побачу; й те саме робитимуть надалі усі справжні чоловіки.

— О, — подумала жінка, — хоча кіт дуже розумний, та не розумніший за мого чоловіка.

Кіт доволі кисло перелічив ті п'ять речей (а вони здалися не вельми привабливими) і, намагаючись зберігати гідність, мовив:

— Я завжди ловитиму мишей, коли буду в печері. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

— Тільки не тоді, коли я поряд, — процідив хазяїн. — Якби не твої останні слова, я, може, і прибрав би ці речі назавжди, та однині швиргатиму в тебе свої чоботи й кам'яну сокирку, хоч би де стрів; і те саме робитимуть надалі всі справжні чоловіки.

Тут докинув слівце собака:

— Стривайте. Він ні про що не домовлявся зі мною, а отже, й з усіма справжніми собаками, які житимуть після мене. Так от, — пес ошкірив зуби, — якщо ти не будеш завжди добрим до дитини, коли я буду в печері, то я ганятимуся за тобою, поки впіймаю, а спіймавши, кусатиму; і те саме робитимуть надалі всі справжні собаки.

— О, — подумала жінка, — хоч кіт дуже мудрий, та не мудріший за пса.

Кіт стурбовано перелічив ікла собаки (а вони здалися вельми гострими) і, намагаючись зберігати гідність, мовив:

— Я завжди буду добрим до дитини, коли буду в печері, щоправда, якщо вона не сильно смикатиме мене за хвіст. Проте я досі кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться.

— Тільки не тоді, коли я поряд, — гавкнув пес. — Якби не твої останні слова, я, може, і стулив би назавжди свою пащу, та однині заганятиму

тебе на дерево, хай де стріну; і те саме робитимуть надалі всі справжні собаки.

Тієї ж миті чоловік жбурнув у кота обидва чоботи і кам'яний топірець (тобто, три речі), кіт стрімко майнув із печери, а пес змусив його рятуватися на дереві; й відтоді, любі мої, донині три справжніх чоловіки з п'яти завжди кидають усякі предмети в кота, хоч би де його стріли, і всі справжні собаки заганяють його на дерево. Та наш муркотик теж дотримується даної ним обіцянки: ловить мишей і добрий до дітей, поки в домі, щоправда, якщо ті не сильно смикають його за хвіст. Однак уже потім, час від часу, коли сходить місяць і настає ніч, він знову кіт, який гуляє сам по собі й бродить де заманеться. Тож він рушає до вологого дикого лісу або задирається на вологі дикі дерева, чи лазить вологими дикими дахами, незалежно виляючи пухнастим хвостом і блукаючи своїми дикими стежинами.

Як метелик тупнув ніжкою

Це, любі мої, розповідь — нова, цікава казка, зовсім не схожа на попередні, — легенда про наймудрішого правителя Сулеймана ібн Дауда; тобто Соломона, сина Давида. Про нього вже складено триста п'ятдесят п'ять оповідей, але моя — інакша. Це казка не про чайку, яка знайшла воду, або про о́дуда, який у спеку захистив Сулеймана ібн Дауда своїми крилами від сонця[101]. Це й не історія про кришталеву підлогу[102], або рубін із хвилястою проріззю, або золоті зливки цариці Балкіс[103]. Це розповідь про метелика, який тупнув ніжкою.

А зараз слухайте уважно!

Сулейман ібн Дауд славився своєю мудрістю. Він розумів мову звірів, птахів, риб та комах. Він розумів гомін схованих глибоко під землею кам'яних брил, коли ті, важко стогнучи, схилялись одна до одної; він розумів сказане деревами, коли ті шелестіли гіллям у вранішню пору. Він

розумів геть усе, і цариця Балкіс, старша цариця, найвродливіша цариця Балкіс, майже нічим не поступалася в мудрості своєму чоловікові.

Сулейман ібн Дауд славився ще й могутністю. На середньому пальці правої руки він носив перстень, який варто лише раз прокрутити, щоб із-під землі вийшли демони та джини, готові виконати будь-який наказ. Два оберти викликали з неба фей, готових здійснити будь-яке бажання, а після трьох до царя в личині водоноса з'являвся сам архангел Азраель Мечоносний і розповідав йому про все, що відбувалось у трьох світах — під землею, на небі й на землі.

Водночас Сулейман ібн Дауд не був гордовитим і досить рідко виставляв себе напоказ, а якщо таке й траплялося, щиро шкодував потóму. Якось він зібрався нагодувати відразу всіх тварин в один день, але щойно їжа була готова, з морської безодні виринуло чудовисько та зжерло все за трьома присідами. Вражений Сулейман ібн Дауд вигукнув:

— О звіре, хто ти?!

І звір відповів:

— О царю, хай подовжаться роки твого життя! Я найменший із тридцяти тисяч братів, а дім наш на дні моря. Прочули ми, що ти хочеш нагодувати всіх тварин усього світу, тому брати й послали мене запитати, коли обід буде готовий.

Іще більше здивувався Сулейман ібн Дауд і сказав:

— О звіре, ти ум'яв усе, що я приготував для тварин усього світу!

Відтак, схоже, настала черга потворі дивуватися:

— О царю, живи вічно! Невже ти справді називаєш це обідом? Там, звідки я прибув, кожен з нас, тільки щоб підживитися, з'їдає удвічі більше.

Тоді Сулейман ібн Дауд упав долілиць і мовив:

— О звіре! Я влаштував цей обід, аби показати свою царську велич та багатство, а зовсім не через турботу про тварин. Тепер я не знаю, куди подітись од сорому, але цей урок піде мені на користь.

Сулейман ібн Дауд воістину був мудрою людиною, мої любі. Після того випадку він твердо запам'ятав, що хизуватися безглуздо.

А тепер починається, власне, сама розповідь.

У Сулеймана ібн Дауда було дуже багато дружин; точніше, дев'ятсот дев'яносто дев'ять, окрім красуні Балкіс. Усі жінки жили в розкішному золотому палаці, зведеному серед чудового саду з фонтанами. Насправді владика аж ніяк не потребував такої кількості благовірних, але у ті часи численні шлюби чоловіка вважали нормою, і цар, зрозуміло, мав найбільше дружин; ну, щоб зайвий раз засвідчити, що він є можновладною особою.

Деякі жіночки були гарненькими, інші — навпаки. Ці, другі, постійно лаялися з першими, від чого ті дратувалися, теж стаючи буркотливими та злобливими, втрачаючи свою колишню привабливість. А потім, уже всі разом, вони сварилися із Сулейманом ібн Даудом, доводячи вінценосного до цілковитого відчаю. Лише вродливиця Балкіс ніколи не засмучувала царя, бо палко його кохала. І завжди, чи то перебуваючи в роззолочених покоях, чи то прогулюючись садом, щиро переймалася турботами свого чоловіка.

Звичайно, якби Сулейман ібн Дауд вирішив повернути перстень на пальці й викликати демонів та джинів, ті перетворили б усіх дев'ятсот

дев'яносто дев'ять заїдливих дружин на білих мулів пустелі, або на хортів, або на зернятка граната; та він вважав такий учинок банальним вихваляннням. Тому коли жінки особливо досаждали йому, цар усамітнювався десь у затишному куточку мальовничого саду, вочевидь жалкуючи, що народився на світ Божий.

Одного разу, коли дружини — усі дев'ятсот дев'яносто дев'ять — несамовито гиркалися протягом трьох тижнів, він, як завжди, вийшов побродити садовими алеями у пошуках спокою та розради і в гущавині апельсинових дерев зустрів красуню Балкіс, яка не приховувала печалі, спостерігаючи душевні страждання Сулеймана ібн Дауда.

— О мій повелителю, світло очей моїх! — звернулась вона до нього. — Скористайся своєю каблучкою; доведи отим царицям Єгипту, Месопотамії, Персії та Китаю, що ти великий і грізний самодержавець!

Та Сулейман ібн Дауд гірко похитав головою:

— О моя господине, радість мого життя! Згадай звіра, який випірнув з морської безодні й пристидив мене перед усіма тваринами всього світу за мої хвастощі. Тож тепер, якщо я хизуватимуся власною могутністю перед тими царицями Єгипту, Месопотамії, Персії та Китаю тільки тому, що вони вкрай набридли своїми чварами, мені, можливо, стане ще соромніше.

— О мій повелителю, скарбе моєї душі! Що ти збираєшся робити? — поцікавилася незрівнянна Балкіс.

— О моя господине, втіхо мого серця! — відповів цар. — Я скорятимусь долі, яку тримають у своїх руках ці дев'ятсот дев'яносто дев'ять цариць, котрі нервують мене численними нескінченними сварками.

І він рушив далі, пробираючись між лілеями, японською мушмулою, трояндами, каннами, духмяним імбиром, що росли в саду, поки не

опинився біля великого камфорного дерева, котре називалося деревом Сулеймана ібн Дауда. А Балкіс сховалася неподалік у заростях високих ірисів, плямистого бамбука та червоних лілей, щоб бути поблизу коханого чоловіка.

Невдовзі під дерево прилетіли два метелики, голосно сварячись між собою.

Цар почув, як один із них випалив:

— Просто дивуюсь твоєму зухвальству розмовляти зі мною таким тоном. Невже ти не знаєш, що варто мені тупнути ногою, і палац Сулеймана ібн Дауда разом із цим садом миттю щезнуть зі страшенним гуркотом?

Сулейман ібн Дауд ураз забув про своїх дев'ятсот дев'яносто дев'ять дружин і гучно, аж віти гойднулися, зареготав; так його розсмішив малий хвалько. Затим поманив брехунця пальцем:

— А йди-но сюди, дрібното!

У метелика душа похолола, проте він наважився підлетіти й сів на долоню царської особи, помахуючи крильцями. Сулейман ібн Дауд опустив голову і тихенько шепнув:

— Малюче, ти ж знаєш, що твій тупіт не колихне навіть трав'яної стеблинки. Що штовхнуло тебе сказати своїй — безсумнівно — дружині очевидну неправду?

Метелик зиркнув з-під лоба й побачив, що очі наймудрішого мерехтять, ніби зірки морозної ночі. Відтак зібрав свою мужність в обидва крильця і, схиливши голівку трохи набік, мовив:

— О царю, живи вічно! Це справді моя дружина, а тобі ж відомо, що за створіння ті жінки.

Сулейман ібн Дауд усміхнувсь у бо роду:

— О, так, братику.

— Тому потрібно якось приструнчувати їх, — осмілів метелик. — Моя любка картала мене з самісінького ранку, от я і бовкнув те, що бовкнув, аби вгомонити її.

— Ну, що ж, — мугикнув цар, — можливо, це її втихомирить. Повертайся до своєї подруги, братику, а я, з твого дозволу, послухаю вашу бесіду.

Метелик фуркнув до дружини, яка, легенько тріпочучи крильцями, очікувала на листочку.

— Він почув тебе! Сам Сулейман ібн Дауд почув тебе! — захоплено зойкнула вона.

— Атож, — підтвердив метелик. — Звичайно чув. Я і хотів бути почутим.

— І що він сказав? О, що саме він сказав?

— Ну, — багатозначно протягнув метелик, поважно обмахуючись крильцями, — лише між нами, ясочко, — певна річ, ніхто нікого не засуджує, бо палац, либонь, неймовірно дорого коштує, та й апельсини ось-ось визріють, — словом, він благав мене не тупати, і я пообіцяв, що не буду.

— Сили небесні, — тільки й охнула його дружина й, о диво, справді принишкла.

А Сулейман ібн Дауд сміявся до сліз, які рясно котилися по щоках, дивуючись безсоромній нахабності малого шельми.

Красуня Балкіс, котра теж усе чула, стояла за деревом серед червоних лілей і мовчки посміхалася своїм думкам.

"Якщо я мудра, — міркувала вона, — то, мабуть, ще зможу захистити мого повелителя від тих комизливих, нестерпних вередух".

Потому цариця, витягнувши палець, стиха окликнула дружину метелика:

— Іди-но сюди, крихітко!

Перелякана несподіваним запрошенням, комаха опустилася на білосніжну руку. Балкіс схилила свою тендітну голівку і шепнула:

— Маля, хіба ти віриш сказаному твоїм чоловіком?

Метеликова жіночка зиркнула з-під лоба й побачила, що очі найвродливішої іскряться, немов глибокі озера, залиті зоряним сяйвом. Відтак зібрала свою мужність в обидва крильця і мовила:

— О царице, чия врода нехай живе вічно! Тобі ж відомо, що за створіння ті чоловіки!

Мудра Балкіс прикрила долонею свої вуста, щоб сховати посмішку:

— О, так, сестричко.

— Вони гніваються, — осміліла співрозмовниця цариці, жвавіше махаючи крильцями, — через щонайменші дрібниці, а ми змушені потурати їм. Ця братія зроду не має на увазі й половини зі сказаного. Та якщо моєму благовірному засіло в голові, аби я повірила в його спроможність, тупнувши ногою, стерти з лиця землі палац Сулеймана ібн Дауда, не заперечуватиму; нехай собі тішиться. Тим більше, що завтра він про все це забуде.

— Твоя правда, маленька, — пирснула Балкіс. — Отож коли наступного разу чоловік почне вихвалятись, упіймай його на слові. Попроси тупнути, і зачекай, що трапиться. Адже ми добре знаємо нутро цих чоловіків, чи не так? Йому буде дуже й дуже соромно.

Звеселіла комашка пурхнула до своєї половинки, й за якихось п'ять хвилин сварка спалахнула з новою силою.

— Не забувай! — гарячкував метелик. — Не забувай, що трапиться, якщо я тупну ногою.

— А я тобі не вірю, — пхекнула його дружина. — Чекаю-не-дочекаюсь подивитися, що буде. Ну, припустимо, ти зараз тупнеш.

— Я обіцяв Сулейману ібн Дауду не робити цього, — завиляв її чоловік, помітно нервуючи, — і не збираюся порушувати дану обіцянку.

— Та нічогісінько не станеться, якщо порушиш, — не вгавала жіночка. — Ти не зігнеш навіть трав'яної билинки своїм гупанням. Б'юся об заклад — нічого не вийде. Ну, тупай, тупай, тупай!

Сулейман ібн Дауд чув кожне слово й заходився реготом, як ніколи раніше. З голови геть вивітрились і всі гарикливі дружини, і морське чудовисько, і гризóти щодо власного гонору. Йому просто було дуже весело, а Балкіс, досі невидима для нього, щасливо усміхалася, радіючи за свого коханого.

Ось не на жарт розгарячілий, наїжачений метелик поспішив назад до Сулеймана ібн Дауда, який сидів у затінку камфорного дерева.

— Вона вимагає, щоб я тупнув! — скоромовкою видав він. — Хоче подивитися, що буде, о царю! А я, ти ж знаєш, не можу цього зробити, й тепер вона не віритиме жодному моєму слову та кепкуватиме з мене до кінця моїх днів!

— Ні, братику, — відповів Сулейман ібн Дауд. — Вона більше не сміятиметься з тебе.

Владика провернув перстень на пальці — тільки заради маленького метелика, а не для того, аби підкреслити власне могуття, — і, ти бá, з-під землі наче уродились чотири гігантських джини.

— Раби, — вирік він, — коли цей добродій, що на моєму пальці (крутій усе ще сидів там), тупне своєю лівою передньою ногою, ви з якомога сильнішим гуркотом заберете звідси палац та сади. Тупне знову, дбайливо принесете назад. А зараз, — змовницьки підморгнув метелику Сулейман ібн Дауд, — мерщій лети до дружини й тупни, як і попереджав.

Той скоренько майнув до благовірної, котра досі не вгавала:

— Ну, давай, тупни, тупни!

Побачивши, як чотири велетенські фігури нахилились до чотирьох кутів садів, котрі оточували палац, Балкіс радісно сплеснула в долоні:

— Нарешті Сулейман ібн Дауд зробить заради метелика те, що давно повинен був зробити заради себе; й невгамовні царівни трепетатимуть.

Настала вирішальна мить: метелик щосили тупнув. Негайно джини здійняли палац із садами у повітря, на тисячу миль розлігся оглушливий

гуркіт, і все оповив непроглядний морок. Метеликова дружина забилась у темряві, заходячись розпачливим криком:

— О, я буду слухняною! Вибач, що верзла дурниці! Лише поверни сади на місце, мій дорогесенький, милесенький чоловіче, і я ніколи в житті не сперечатимусь із тобою!

Правду кажучи, метелик виглядав не менш ошелешеним, а Сулейман ібн Дауд сміявся так, що йому знадобилося кілька хвилин, аби перевести подих і, відсапуючись, шепнути малому спільнику:

— Тупни знову, братику. Поверни мій палац, о наймогутніший із чаклунів!

— Так-так, поверни йому палац, — скімлила нещасна комаха, продовжуючи метушитися в пітьмі, наче нічний метелик. — І більше не вдавайся до таких жахливих чар.

— Ну, що ж, люба, — намагаючись надати своєму голосу твердості, зітхнув метелик, — ти сама бачиш прикрі наслідки чиїхось забаганок. Мені, звичайно, байдуже — твій чоловік звик до таких речей, — але зважаючи на моє чуйне ставлення до тебе й глибоку повагу до Сулеймана ібн Дауда я все владнаю.

Він тупнув повторно, і за секунду джини напрочуд акуратно поставили палац та сади на попереднє місце. Сонце освітило темно-зелене листя апельсинових дерев, серед єгипетських рожевих лілей потужним струменем ударили фонтани, знову защебетали пташки, а дружина метелика, геть виснажена, розпласталася під камфоровим деревом, ледве ворушачи крильцями, й невпинно бубоніла:

— Слухняною… поступливою… врівноваженою…

Сулейман ібн Дауд уже стогнав від реготу. Він безсило відкинувся назад, гикаючи, і врешті пригрозив метелику пальцем:

— О великий чарівнику, навіщо ти повернув палац, якщо при цьому зводиш мене сміхом у могилу?

Нараз почувся страшенний галас, оскільки з палацу висипали всі дев'ятсот дев'яносто дев'ять царівен, лементуючи та надсадно скликаючи своїх дітей. Вони юрбою, по сто на ряд, збігали величними мармуровими сходами до фонтану, звідки їм назустріч вийшла розумниця Балкіс.

— Що трапилось, о царівни? — з гідністю спитала вона.

Жінки зупинилися натовпом, по сто на ряд, загорланивши разом:

— Що трапилось?! Ми, як завше, тихомирно сиділи в нашому золотому палаці, аж раптом він зник, і нас огорнула суцільна темрява, де щось гриміло й рокотало, а довкола шмигали духи. Ось що трапилося, старша царице! Ми дуже налякані цим моторошним видовищем. Ніколи не переживали нічого подібного.

Затим Балкіс, найвродливіша царівна, улюбленица Сулеймана ібн Дауда, колишня володарка держави Савської, піску та золотоносних річок півдня — від пустелі Сінн[104] до Зімбабвійських веж[105] — майже так само мудра, як Сулейман ібн Дауд, мовила:

— Усе це пусте, о царівни! Нічого особливого, просто метелик поскаржився на свою супутницю життя, яка з ним сварилась, і наш повелитель вирішив навчити її лагідного спілкування та покірливості; адже ці якості вельми цінуються серед метеликових дружин.

Тут озвалась цариця Єгипту, донька фараона:

— Не може бути, щоб наш палац здійнявся у повітря, мов пір'їнка, заради якоїсь кузьки. Ні, мабуть, Сулейман ібн Дауд помер, а бачене й чуте нами означало, що земля здригнулась і світ затьмарився після звістки про цю кончину.

Відтак Балкіс поманила пальцем самовпевнену царицю, не дивлячись на неї, і запропонувала їй та решті:

— Ну, то сходіть подивіться.

Жінки вервечкою, як і раніше, по сто на ряд, спустилися мармуровими сходами ще нижче й під камфоровим деревом побачили найсвітлішого, котрий, досі здригаючись від сміху, тримав на кожній руці по метелику. Вже можна було розчути сказане ним:

— О дружино мого літаючого братика, відтепер пам'ятай: слід у всьому догоджати своєму чоловікові, аби твій обранець більше не здумав тупати ногою. Він же підтвердив, що знається на магії, що він — могутній чарівник, здатний викрасти навіть царський палац. Тож летіть з миром, крихітки!

Сулейман ібн Дауд поцілував обох у крильця, і метеликове подружжя відлетіло.

Тоді всі царівни, окрім Балкіс, пригожої красуні Балкіс, яка, посміхаючись, стояла неподалік, упали ницьма зі словами:

— Якщо все це трапилося через суперечку метелика з його дружиною, то що ж буде з нами, хто дратує нашого повелителя нескінченними сварками й криком?

Далі всі вони накинули на свої голови чадри[106], приклали долоні до ротів і тишком-нишком навшпиньках подалися у бік палацу.

А Балкіс, найвродливіша Балкіс, вибравшись із червоних лілей, ступила в холодок камфорного дерева, поклала руку на плече коханого й мовила:

— О мій повелителю, скарбе моєї душі, возрадуйся, бо ми дали царицям Єгипту, Ефіопії[107], Персії, Індії та Китаю повчальний пам'ятний урок.

Сулейман ібн Дауд, котрий ще стежив за метеликами, які пурхали у сонячних променях, здивовано обернувся:

— О моя господине, коштовна прикрасо мого щастя, коли ж це трапилося? Адже від моменту появи в саду я лише розважавсь із метеликом.

І він розповів, як усе було. А Балкіс, ніжна любляча Балкіс, відповіла:

— О мій повелителю, сенсе мого буття, я ховалася за деревом, тому бачила все. Це я спонукала дружину метелика попросити її чоловіка тупнути, бо сподівалася, що заради жарту мій господар вдасться до великого чародійства, яке налякає царівен.

І розповіла, що говорили царівни, що вони спостерігали та що подумали. Сулейман ібн Дауд звівсь на ноги, простяг до неї руки й радісно сказав:

— О моя господине, втіхо моїх днів, знай, якби я скористався чародійством щодо надміру галасливих жінок, керуючись гнівом або гонором, як у випадку з невдалим частуванням усіх тварин землі, то вочевидь осоромився б. Та завдяки твоєму здоровому глузду я вдався до магії жартома, заради маленького метелика — і, ото диво, чаклунство заразом позбавило мене досади на моїх вередливих дружин! Поясни мені, о моя господине, часточко мого серця, що зробило тебе такою мудрою?

Цариця Балкіс, красива й струнка, поглянула у вічі Сулейману ібн Дауду і, схиливши голівку трохи набік, ну зовсім як той метелик, повідала:

— Насамперед, о мій повелителю, щире кохання до тебе, а крім того, чудове знання жіночої сутності.

Опісля вони повернулися до палацу й далі жили довго і щасливо.

Ну, хіба ж Балкіс не розумниця?

14

Інша назва морської щуки — сарган.

15

Глибоководний район в Атлантичному океані, розташований приблизно за 550 морських миль на ост-норд-ост (згідно з морською термінологією, північ — це норд, південь — зюйд, захід — вест, схід — ост) від м. Сент-Джонс (о. Ньюфаундленд, Канада).

16

Альбіон — одна із назв Англії.

17

Цей епізод був запозичений із "Пригод барона Мюнхгаузена" Е. Распе.

18

Екватор — уявна лінія, що проходить навколо земної кулі на рівній віддалі від обох полюсів і ділить її на Північну та Південну півкулі.

19

Тамариск (тамарикс) — кущова рослина.

20

Автор написав цей вірш спеціально для діток, які полюбляють лінуватися.

21

Парси — древній народ, який походить від стародавніх персів; приблизно з VIII тис. до н. е. його представники осіли переважно в Індії.

22

Мається на увазі примус.

23

Насправді Мазандеран — це провінція на півночі Ірану; острів Сокотра лежить в Індійському океані поблизу узбережжя так званого Африканського рогу; миси Великого рівнодення — вигадка автора.

24

Дощовик — верхній легкий непромокальний одяг, який захищає від дощу.

25

Усі назви вигадка автора. Можливо, варто зауважити, що на о. Тенеріфе (Канарські о-ви, Іспанія) є місто Ла-Оротава, а Антананаріву — це столиця Мадагаскару.

26

Велд (від голл. Veld — "поле") — посушливі плато́ (рівнини на узвишші, відмежовані від навколишніх просторів уступами) в Південній Африці, здебільшого на території Південно-Африканської Республіки. Високий Велд розташований між річками Оранжева та Вааль.

27

Ландшафт — загальний вигляд місцевості.

28

Бонтбок — різновид антилопи.

29

Квага — винищена людиною непарнокопита тварина, що водилась у Південній Африці. Останню дику квагу вбито у 1878 р.; остання квага померла в зоопарку Амстердама у 1883 р.

30

Ареал — територія поширення чого-небудь; наприклад, певних видів тварин.

31

Крижі — задня частина тулуба тварини.

32

Даман — невеличкий травоїдний ссавець.

33

Аборигенний (тубільний) — місцевий, тутешній.

34

Це речення можна зрозуміти й інакше: "Дичина змінила місце проживання; раджу я й тобі, леопарде, зробити те саме якомога швидше". Тут використано гру слів: слово spot перекладається з англійської як "пляма" і як "місцевість".

35

Мігрувати — переселятися.

36

Пантрувати — уважно на щось дивитися.

37

Той самий випадок гри слів;

38

Мається на увазі ведмежий павіан.

39

Природне явище, коли тривалість дня майже дорівнює тривалості ночі. Буває двічі на рік; відповідно, 20 (21) березня та 22 (23) вересня.

40

Вигадка автора; насправді такої пташки не існує.

41

Мається на увазі акація жовтокора, яка нібито наганяє лихоманку; але дехто вважає, що це дерево лікує від неї.

42

Фунт — міра ваги в англомовних країнах; становить приблизно 455 г.

43

Нині держава Ботсвана.

44

Мається на увазі південноафриканський пітон.

45

Лити крокодилячі сльози — (фразеол.) лицемірити.

46

Зиск — те саме, що й користь.

47

Пе́трати — (розм.) розуміти.

48

Мається на увазі Жозефіна, старша донька Р. Кіплінга.

49

Бескид — круте урвище.

50

Вірогідно, усі три божества належать не до австралійської, а до меланезійської міфології (Меланезія — одна з острівних груп у південно-західній частині Тихого океану).

51

Евкаліпт — вічнозелене дерево, яке швидко росте.

52

Тропік — (астрон.) уявне коло на поверхні земної кулі, паралельне екватору і віддалене на певну відстань на північ або на південь від нього. Через Австралію проходить тільки тропік Козерога.

53

Насправді такої річки не існує.

54

Річка на півночі Австралії.

55

Ярд — одиниця довжини в англомовних країнах, яка дорівнює трьом футам (91,44 см).

56

Рівнинний регіон в австралійському штаті Квінсленд.

57

Брас — стиль плавання.

58

Юти, а́нгли — германські племена; драві́ди — древній народ, який населяв Південну Індію.

59

Більшість зібраних у цій книзі історій автор задумував як розповіді старшій доньці Жозефіні (Теффі було її сімейним прізвиськом) перед сном; певно, цим і пояснюється наявність у них повторів, покликаних заколисувати. З часом Р. Кіплінг став розказувати їх іншим своїм дітям. А ті, дізнавшись пізніше про його намір видати тематичну збірку, наполягли, щоб казки були подані "точнісінько так" (англ. Just so!), як запам'яталося їм з дитинства.

60

О́стень — (тут) те саме, що й багор.

61

Миля — міра довжини, яка становить 1609,3 м.

62

Жила — міцна сполучна тканина, що прикріплює м'язи до кісток.

63

Берест — (тут) те саме, що й кора.

64

Теффі не спромоглася правильно вимовити винятково "доросле" слово "врегулювання".

65

Неоліт — новий кам'яний вік, завершальний період кам'яної доби.

66

За́йда — (тут) немісцева людина.

67

Лексикон — словниковий запас.

68

Ієра́рхія — послідовне розміщення чогось; у даному випадку — розподіл за становищем у племені.

69

Мається на увазі англійський алфавіт.

70

Курйоз (франц. curieux — "цікавий") — цікава, кумедна пригода чи випадок.

71

Теффі не спромоглася правильно вимовити інше винятково "доросле" слово — "захопливо".

72

В англійській мові звук "Й" передається літерою "Y".

73

Мається на увазі англійська літера "S".

74

В англійській мові звук "Ш" передається двома літерами, а саме: "SH".

75

В англійській мові звук "У" передається літерою "U".

76

Па — окремий рух у танці.

77

Інтервал — відстань, що відокремлює предмети один від одного.

78

В англійській мові звук "З" передається літерою "Z", "Е" — "E", "Б" — "B", "Н" — "N", "Ґ" — "G", "К" — "K", "В" — "W".

79

Зірково-смугастим називають національний прапор Сполучених Штатів Америки.

80

Каурі — мушля, що замінює гроші в деяких регіонах Азії та Африки.

81

Порфір — загальна назва магматичних гірських порід, переважно червоного кольору.

82

Приблизний український аналог: "Не потикай свого носа до чужих справ".

83

Гранат — мінерал.

84

Агат — мінерал, напівкоштовний кварцовий камінь.

85

Див. зноску в "Як був написаний перший лист".

86

Гімалаї — найвища гірська система земної кулі; розташована на території Пакистану, Індії, Непалу і Китаю.

87

У географічному сенсі означені напрямки подані не завжди правильно; втім, для казок це цілком припустимо.

88

Сахара — найбільша на Землі пустеля; розташована у Північній Африці.

89

Флорида — півострів на південному сході Північної Америки.

90

Інша назва — Калімáнтан.

91

Інша назва — Сулавéсі.

92

Найбільша у світі група островів; розташована в Південно-Східній Азії.

93

Річка Пера́к тече в Малайзії, на півострові Малакка, впадаючи у Малаккську протоку.

94

Каное — човен, у якому гребуть незакріпленим веслом, стоячи на одному коліні.

95

Пау-Джангі, Пусат-Тасек, місяцеві пацюк і старий рибалка, а також інші персонажі згадуються в малайзійському фольклорі.

96

Па́житник, коріа́ндр — ароматичні рослини, що використовуються як прянощі.

97

Гренаділ — соковитий тропічний фрукт.

98

Бевзь — дурник.

99

Недоуздок — вуздечка без вудил.

100

Кругляк — округлий камінець.

101

Обидві притчі згадано в Корані — книзі, що містить виклад настанов і положень мусульманської релігії.

102

Кришталевою була підлога в одній із зал палацу Сулеймана ібн Дауда, де він уперше вітав царицю Балкіс, відому ще як цариця Савська (Сава — стародавня держава, яка існувала в південній частині Аравійського півострова, районі сучасного Ємену).

103

Золоті зливки, а також рубін, куди пізніше було вставлено діамант, — це подарунки цариці Балкіс Сулейману ібн Дауду.

104

Пустеля на Близькому Сході.

105

Руїни стародавнього міста в Машоналенді, що у північній частині сучасного Зімбабве; за часів Р. Кіплінга ця африканська держава називалася Південна Родезія.

106

Чадра — легке покривало, яким жінки-мусульманки запинаються з голови до ніг.

107

Неофіційна назва — Абіссíнія.